

РАДЕ МАРКОВИЋ

ГЛУМАЧКЕ ИНТРОСПЕКЦИЈЕ

МУЗЕЈ ПОЗОРИШНЕ УМЕТНОСТИ СРБИЈЕ

РАДЕ МАРКОВИЋ
ГЛУМАЧКЕ ИНТРОСПЕКЦИЈЕ

Изложба из циклуса

„Добитници награде *Добричин прстен*“

МУЗЕЈ ПОЗОРИШНЕ УМЕТНОСТИ СРБИЈЕ

Раде Марковић је био глумац увек загледан дубоко у себе, минуциозан у тражењу истине људских осећања, вечито запитан у свој глумачки рукопис. Та интроспекција, којом је као глумац изнова покретао своје процесе дубоких физичких и менталних трансформација, трагајући и за феноменом и тајном глуме, створили су снажну, препознатљиву драмску естетику и уградили се у његов хабитус.

Фото: Вукица Микача (приватна архива)

УВОД

Раде Марковић је обогатио културу и оставио импозантну заоставштину као српски и југословенски позоришни, филмски, телевизијски и радио глумац. Његов живот се тако одвијао да се не могу назвати случајношћу све околности које су га повеле путем глуме: начин на који је заволео уметност и у њој налазио утеху као младић, промишљања о *Систему* Станиславског, једно кашњење које га је спасло од смрти да би живот посветио глумачком позиву, на десетине фантастичних бравура мањих и главних улога, животна и уметничка криза због којих је ојачао и вратио се у пуној снази на сцене до последњег удисаја, спремајући улогу коју није стигао да одигра.

Раде Марковић припада генерацији која је прве кораке начинила у Академском позоришту за време окупације и потом изградила послератну културну сцену. На позорници је током читаве каријере трагао за органским животом и пре свега истином. Био је глумац у правом смислу речи, тако да су његове креације увек садржале нешто лично, с друге стране ништа приватно. Уносио се и предавао до последњег атома физичке и креативне снаге, приближавајући нам ликове разноврсне драмске књижевности.

Раде Марковић је 1998. постао 17. добитник награде „Добричин прстен“ међу већ бројним лауреатима које је изнедрило Академско позориште. Жирију, у саставу Марија Црнобори, Оливера Марковић, Вида Огњеновић, Љуба Тадић, Љубомир Драшкић и Зоран Стошић (представник златаре „Мајданпек“) председавала је глумица Мира Ступица. У образложењу награде, између осталог, пише: „Својом негованом појавом, модерним схватањем позоришта и начина игре Раде Марковић је своједобно унео нове, слободније тонове у глумачки израз код нас, ослободио га епских и севдалијских наноса, ублажио соцреалистичку поруку и вратио сценском ставу и говору природну топлину, сјај и иронију.“[1]

Као што је обичај од 1980. када је награда установљена, Савез драмских уметника Србије посветио му је монографију коју је приредио театролог др Зоран Т. Јовановић (2001). Књига колажне структуре *Раде Марковић* обухвата најразличитије сегменте његовог живота и рада кроз разговоре Феликса Пашића и приређивача, потом стручни преглед театролога, критичара и редитеља, као и виђење његових колега и сарадника и, на крају, документарни део који је полазиште за сва наредна истраживања. У оквиру библиотеке „Позоришни портрети“ Позоришни музеј Војводине је објавио књигу *Раде Марковић – Последња деценија* јер „су контакти са ближњим, пребогата последња деценија живљења били невидљиви и

[1] Вида Огњеновић, „Раде Марковић – Класик међу глумцима“, Образложење одлуке жирија за доделу награде за животно дело „Добричин прстен“ Радету Марковићу у: Зоран Т. Јовановић, *Раде Марковић*, Савез драмских уметника Србије, Београд, 2001, 9.

узвишени позив да се нова књига догоди“.[2] Петнаест година након издања поводом награде за животно дело „Добричин прстен“, театролози Зоран Т. Јовановић и Весна Крчмар приредили су избор из објављених новинских чланака и разговора, сећања његове породице и студената, туговања позоришних стваралаца након уметникове смрти, као и допуну документације стваралаштва од 2001. године. Ту је и књига која се, уз кратак део о позоришту, бави превасходно његовом филмском каријером – из пера Ранка Мунитића у издању „Филмских сусрета“ Ниш из циклуса издања посвећених добитницима награде „Славица“ (1990). У Музеју позоришне уметности Србије 1999. одржано је вече посвећено Радету Марковићу из циклуса „Позориште у сећању савременика“.

Ако уметник, у овом случају глумац, може да пожели нешто после силаска са животне сцене, то је да се његове креације и богато стваралаштво дуго, што дуже памте и да се под његовим именом упишу улица, сквер, сцена или награда. У његову част већ 14. октобра 2010. у режији и избору текста Бранислава Митића премијерно је изведена представа *Раде Марковић*: *Као Пикасов петао* управо на сцени на којој је Раде почео – у Академском позоришту „Бранко Крсмановић“. Од фебруара 2011. Велика сцена Београдског драмског позоришта носи његово име. У оквиру серије „Великани српског позоришта“ издата је поштанска марка са његовим ликом, рад сликарке Марине Калезић. Године 2015. на сцени позоришта „Мадленианум“ изведене су *Мале тајне*, драматизација истоимене књиге Горана Марковића, који је овековечио своје родитеље и читаву групу глумаца и редитеља што су стварали позориште током окупације и у првим послератним годинама. Такође, Музеј позоришне уметности Србије овом изложбом из циклуса посвећеног лауреатима награде „Добричин прстен“ одаје признање и испуњава дуг у години његовог 105. рођендана. Изложба и каталог укратко представљају живот Радета Марковића као окосницу и, уз таленат, темељ његовог стваралаштва, као и избор из позоришног опуса.

„Сваки покушај да се издвоји његово дело, а остави по страни живот – био би покушај да се наплати Шајлокова фунта меса.“[3]

[2] Весна Крчмар, Зоран Т. Јовановић, *Раде Марковић – Последња деценија*, Позоришни музеј Војводине, Нови Сад, 2016, 10.

[3] Огњенка Милићевић у: Зоран Т. Јовановић, Нав. дело, 14.

ПОРОДИЦА И ОДРАСТАЊЕ

Разноврсна генетика која је текла Радетовим венама се испреплетала тако да му је дала мноштво у лепоти, таленту и карактеру. Одрастао је у Београду, где је у раним адолесцентским годинама породична судбина утицала на то да се посвети глуми и у њој нађе спас. Са очеве стране, деда апотекар се са супругом Каролином, дворском дамом једне грофице у Маријанским Лазнима, доселио из Прага 1890. у Земун и потом Београд. Деда по мајци Милан Јованић, којег су звали Громовник због изгледа и карактера, водио је порекло из Глине, студирао је у Загребу и дипломирао агрономију у Бечу.

Чланови Првог српског певачког друштва Анђелија Јованић, домаћица, и банкарски чиновник, шеф благајне Бошко Марковић венчали су се 1912. и током рата добили два сина – 1913. Душана, будућег инжењера, и 1917. Бранка, који је постао балет-мајстор и кореограф. Радомир, нама знан као Раде Марковић, рођен је 14. октобра 1921. као њихово треће а прво послератно дете. Одрастао је код Копитареве градине у згради Класне лутрије. Детињство, испуњено разноврсним спортовима, излетима и дружењима, формирало је његов унутарњи живот и физичке перформансе које ће много година касније моћи да примени у професији глумца. Заинтересован и вешт спортски тип, Раде је био налик својој мајци, првој скијашици у Београду, одличној пливачици и једној од првих веслачица клуба „Београд“. Зими је радо скијао, лети пливао на Сави и често одлазио с родитељима и њиховим пријатељима на Авалу. У том шареноликом окружењу, различитих занимања, карактера и националности, „наш дан је био испуњен песмом, игром, неким дионизијским расположењем, у природи...“[4] Тада се у раном детињству спријатељио са Северином Бијелићем с којим је касније био у пливачком и скијашком клубу „Север“. Памтио је Београд из времена једноспратне вароши, првог телефона и радио-апарата. Срећно и испуњено детињство прекинуо је очев изненадни одлазак од куће. Старија браћа су већ кренула својим путевима, док четрнаестогодишњи Раде у тој новој животној ситуацији, иако усамљен, из основа мења своје стање ума и постаје заинтересован за школу, спорт, „проводим те опасне дечачке године у великом залету према знању, према свету“.[5] Координација тела и душе коју је тада изградио касније је имала учинак у глумачкој професији, где у први план долазе – не снага, нити изражавање емоција већ преображавање у позоришни знак који се и оком може доживети.

Породично гнездо је свио 5. новембра 1945. са глумицом Оливером Марковић и наредне године су добили сина Горана, филмског и позоришног редитеља и писца. У зрелим годинама основао је другу породицу, и са супругом Лидијом добио ћерку Ленку. „Лидија и Ленка су ми учиниле десетак последњих година позном младошћу. Хвала им обема. Горан је ту из истог корена. Бог их чувао!“[6]

[4] Зоран Т. Јовановић, Нав. дело, 23.

[5] Зоран Т. Јовановић, Нав. дело, 19.

[6] Зоран Т. Јовановић, Нав. дело, 81.

Бошко и Анђелија Марковић, Радетови родитељи (фото: породична архива)

Раде Марковић је основну и средњу школу завршио у Београду. Положивши течајни испит 23. јуна 1939. у строгој Другој мушкој реалној гимназији, започео је припреме за Технички факултет, по узору на најстаријег брата Душана[7] и успешно завршио четири семестра. Такође, као ванредни студент, био је на групи Историје уметности на Филозофском факултету.

Када је осетио љубав према уметности? Први сусрет с уметношћу Раде Марковић је имао у дечачким данима, боравећи у вајарском атељеу и вили Петра Палавичинија преко пута зграде у којој је живео. Интересантно, иако је повремено одлазио на представе у Народно позориште, глума му се није урезала као фасцинација и дечачка жеља. Заправо, није постојао преломни тренутак његове спознаје уметности, јер је њом био на различите начине окружен – у школи, дружењима са породичним пријатељима што су одисала полетом и богатила његов унутарњи живот. Како је покушавао да марљивошћу надокнади или потисне празнину очевог присуства, сазревао је и стварао сопствени свет. „Тако је текао мој узлазни период и стварање свести о неком сопственом свету. И, као круна, почетак успешног студирања! Све ми је некако ишло лако, осећао сам да сам одрастао. Е, онда је дошао 6. април 1941.“[8] То је био датум затварања Београдског универзитета када је, као и многи, морао да прекине студије на Техничком факултету.

[7] Душан Марковић је постао инжењер, стручњак за отпадне воде и специјализирао се у Немачкој.

[8] Зоран Т. Јовановић, Нав. дело, 23.

АКАДЕМСКО ПОЗОРИШТЕ И ПОСЛЕРАТНЕ ГОДИНЕ

Међутим, узлет зрелог младића, који је с лакоћом правио кораке академског грађанина, није посустао у новим условима ратног живота. Требало је наћи начине да се у ратном вихору одржи здрав дух. Као једна велика дружина, младост тадашњег Београда приклонила се уметности. Раде Марковић није ни слутио да ће се дотадашње несвесно духовно богатство детињства, које је пулсирало његовим крвотоком, оваплотити у сценској уметности.

Блиски друг из раног детињства Аљоша Татић одвео га је на Коларчев народни универзитет, где је поново окупљена група Академског позоришта имала пробе и играла представе. „Одвешћу те, има једно позориште тамо, врло згодно! Има лепих девојака!“[9] И тако је, због лепих девојака, Раде Марковић спремио улогу Јеротија Пантића из *Сумњивог лица*, Нушићевог комада који ће му за неколико година донети велики почетнички успех.[10] Године 1942. постаје члан у Академском позоришту, где среће свог друга Северина Бијелића, упознаје Јовишу Војновића, Соњу Арадски, Михајла Бату Паскаљевића и будућу супругу Оливеру Ђорђевић. У тим страшним, ратним годинама, позориште је било право уточиште. Док је спознавао то ново поље које је требало заорати, Радету Марковићу „личило је на неко острво“.[11]

Дебитовао је 7. априла као Виктор у комаду *На висини 3200 метара*. Успех Академског позоришта, које је под управом Миодрага Пенчића Пољанског те године извело чак шест премијера – уз напомену да су се углавном играле само премијера и једна реприза – био је уједно и Радетов сасвим неочекиван и непланиран успех. Остварио се у шест улога: Ђурашко (*Краљева јесен* Милутина Бојића), Слуга (*Вечити младожења* Јакова Игњатовића), Мишел Бује (*Срећни дани* Клод-Андреа Пижеа), Пиргополиник (*Хвалисави војник* Плаута), Турчин (*Манде* Марина Држића) и Жан Дијар (*Последњи гост* Драгослава Витолића). Почетнички кораци су донели и сусрете са неочекиваним бременом улога, текстова, разумевања ликова. У дебитантској улози у драми *На висини 3200 метара* Раде Марковић је ушао „у ватру“ веома сложене представе великог ансамбла. Тумачио је ауторитативни лик Виктора, вође пута завејаних на планини, што је „… буквално схватио, па је тако и испало: једнолично, лоше…“[12] Као Ђурашко, у поетичној драми *Краљева јесен*, није се сналазио са стиховима.

Младим аматерима којима је позориште било право задовољство и срећа, велику подршку је давао редитељ Академског позоришта Петар Радовановић. У њему је Раде имао новог учитеља, пријатеља и узора који му је помогао да издржи и савлада сву тежину глумачког заната, пробе, недоумице, спознаје о глуми „да је то, у ствари, бе-

[9] Зоран Т. Јовановић, Нав. дело, 24.

[10] Године 1948. прославио се у екранизацији истог комада као Жика писар у режији Соје Јовановић.

[11] Зоран Т. Јовановић, Нав. дело, 25.

[12] Ibid.

скрајно тешка и дугорочна стаза, да то није нешто на брзину него трка за цео живот".[13] Састав Академског позоришта се мењао од једне до друге представе, „кад смо ми одустали од даљег јавног наступа, створило се одређено језгро које је после наставило рад".[14] На предлог Петра Радовановића ангажован је познати предратни редитељ др Ерих Хецл, који је окупљао дружину у стану на Теразијама број 12. Осим режирања представа, др Хецл је подучавао будуће глумце тумачењима идеја комада и начину да се сцене поставе у складну целину. Захваљујући његовим методама рада, чланови Академског позоришта су створили темеље свог израза у проналажењу могућности, дубине ликова и њиховој комплексности. Играли су бројне представе, а издвајају се пробе Ибзенове *Норе* у стану Петра Радовановића у Ламартиновој улици. Премијеру, у којој је Раде требало да игра Хелмера, публика није видела. Баш на дан савезничког бомбардовања 1944. Раде и Михајло Бата Паскаљевић су закаснили на пробу и затекли кућу у рушевинама испод којих су настрадали њихови драгоцени професори Петар Радовановић и др Ерих Хецл. У вртлогу тог априла сусрећу се Раде Марковић и Мића Томић, те се прикључују другој групи Академског позоришта коју је формирао и предводио Радош Новаковић као професор Драмског одсека Музичке академије. У тим турбулентним ратним годинама, интересантна је сналажљивост окупљених око љубави према позоришту – тајна читања *Система* Станиславског у преводу глумца Растка Петровића, организовање проба и састанака на Бањици, до скривања Радоша Новаковића као расветљивача под именом Урош Ћирковић, а по његовом одласку у партизане, Мића Томић и Соја Јовановић су преузели вођење обе групе, сада обједињене, на имању Радета Марковића на Бањици. Међутим, нису могли толико да се посвете позоришту. Патриотизам и услов професора Драмског одсека Сретена Марића да се једног јутра сви колективно појаве на железничкој станици или ће их у супротном он лично стрељати, одвео их је ка возу којим ће чланови Академског позоришта са половином Београда отићи часно у партизане – професор Марић је изостао. У Малој Иванчи, где је лозинка била Лела–Драга–Баџа, кроз прозор су угледали љотићевце, од којих су Раде и Оливера побегли у супротном смеру, натраг за Београд. Једини прослављени партизан из те групе из воза је потоњи врхунски технички директор Београдског драмског позоришта Љубиша Павловић. Раде се вратио љубави и читању: „Последњих месец дана рата провео сам на сенику штале, тамо проучавао 'Систем' Станиславског и заљубио се за цео живот."[15]

Група Позориште А формирана је са студентима Драмског одсека, преосталим члановима Академског позоришта и КУД-а „Иво Лола Рибар", а предводили су је Страхиња Петровић, као професор глуме, и Радош Новаковић. У режији Соје Јовановић заједничким снагама – Раде Марковић, Мића Томић, Бата Паскаљевић, Добрила Костић и други – у дому Првог А рејона у Крунској улици припремали су *Аналфабету* Бранислава Нушића. Након премијере на Првом конгресу омладине, у послератну јесен 1944. креће дуга југословенска турнеја окупљених у културно-уметничкој групи „Иво Лола Рибар". „Путовали смо често у отвореним фургонима, по цичи зими, и често у вагонима спремали представе, углавном једночинке. Чезнули смо за једном вечерњом представом."[16] По сећању Радета Марковића, током турнеје затекли су се у Сплиту кад је пао Берлин, а у Сарајеву су дочекали капитулацију Немачке. Рад секције „Иво Лола Рибар" је трајао до лета 1945. По повратку са турнеје, пребацили су се у Омладинско позориште – у септембру су извели прву представу *Женидба* у режији Радоша Новаковића, под техничким вођством Љубише Павловића и у декору Николе Рајића у „Мањежу".

[13] Ibid.

[14] Ibid.

[15] Зоран Т. Јовановић, Нав. дело, 28.

[16] Владимир Цвејић, *Повест о позоришним верницима каквих више нема*, Фондација „Слободан Стојановић", Лазаревац, 2023, 14.

(Архив АКУД „Бранко Крсмановић")

Прекретница у животу Радета Марковића одиграла се управо у овом раздобљу када још није био потпуно опредељен за ту професију, нити је спознао све глумачке тајне. Рад са Јуријем Ракитином 1945. на представи *Путем цвећа* В. П. Катајева и заједничко време током којег му је Ракитин из сасвим новог угла откривао глуму као занат, утицали су да све више улази у позоришне воде. Академско позориште је под управом Ивана Станковића, уз подршку Мате Милошевића, Хуга Клајна и Милана Ђоковића, кренуло путем новог театра истине. Уједињени у *Систему* Станиславског, вежбали су такозване етиде, на основу којих су за кратко време са много импровизација, луцидних идеја и креативности припремали представе. То је такође снажило међусобне односе који ће све бројнију групу чланова Академског позоришта ускоро ујединити као значајну глумачку генерацију послератног српског позоришта.

Прва целовечерња представа Академског позоришта *Дубоки су корени* Џејмса Гоуа и Арноа д'Исоа изведена је 1948. под насловом *Поручник Брет*, као савремена америчка прича о еманципацији црначке популације која се борила у Другом светском рату. Овај комад је за Радета Марковића био врло подстицајан на више нивоа. Као млад човек, доживео је потпуну трансформацију и преобразио се у лик средовечног сенатора Ленгдона. Прво искуство са савременим америчким текстом, другачије од комада које је до тада играо, суочило га је с другачијом језичком изражајношћу, суздржаним емоцијама, динамиком кратких дијалога и радње. „Лако пријемчив говорни амерички језик, кратки дијалози, прикривене страсти – то

нам је одговарало.“[17] У овој представи су као глумци последњи пут наступили Соја Јовановић и Љубиша Павловић, одлучивши се трајно за режију, односно технику сцене, у чему су остварили врхунске резултате и уписали се у нашу позоришну историју.

Исте године 2. новембра изведена је премијера *Сумњивог лица* Бранислава Нушића у режији Соје Јовановић. За припрему представе, ансамбл Академског позоришта се стационирао двадесет дана у основној школи на Умци. Наставили су са свакодневним етидама које су вежбале и развијале појединачна и колективна идејна решења. Тако су промишљањем сцену тајних састанака власти сместили на таван Јеротићеве куће. Соја Јовановић је то радо прихватила у реализацији, уз подршку необичне сценографије Миомира Денића и костиме Данке Павловић. На крају је представа била сасвим ново и другачије приказивање *Сумњивог лица*. Велику подршку су им пружали Борисав Михајловић Михиз, Стева Мајсторовић и Добрица Ћосић, који је као уредник часописа „Млади борац“ помогао новчаним средствима читаву реализацију. Када је Раде Марковић припремао пријемни испит за Академско позориште, изабрао је исти комад, али је овог пута добио улогу Жике. „У великој репрезентативној екипи Нушићевих глумаца послератног доба Радетов господин Жика писар стоји раме уз раме са Агатоном Миливоја Живановића, Сретом Нумером Љубише Јовановића, Ујка Благојем Мије Алексића, Удовицом Савком Рахеле Ферари...“[18] Уочи премијере уигравали су се на сцени Југословенског драмског позоришта наочиглед Бојана Ступице, који је, видевши иновативна решења, рекао: „Знате шта, децо, останите ви овде, у овом позоришту, а ми идемо напоље!“[19] Заиста, помоћ особља ЈДП-а и могућности сцене су им пружиле огромно поље креација. Резултат великог труда је била награда на Фестивалу омладине Југославије, важном догађају послератног позоришта. Како су у то време биле развијене две струје позоришне критике, мишљења су била подељена. Чланови Академског позоришта су били ближи модернистима, који су их подржали, али је превагнуо суд критичара традиционалистичке струје који су осујетили успех запитаношћу о тумачењу нашег славног комедиографа као сатире. Епилог је био забрана представе и расформирање групе Академског позоришта, што је ипак био срећан расплет по будуће драгуље наше глуме, режије, сценографије, костимографије и конституисање послератних позоришта.

[17] Зоран Т. Јовановић, Нав. дело, 32.

[18] Милосав Мирковић: „Три глумачка великана: Раде Марковић – Јоаким нашег века“, Глумачки портрети, Театрон 1995, септембар, бр. 92, стр. 74.

[19] Зоран Т. Јовановић, Нав. дело, 34.

ПРОФЕСИОНАЛНИ РАД

ПРВА ПРЕДСТАВА

Академско позориште је заправо само формално престало са радом; чланови су и даље били везани истим идејама које су могли да негују и развијају у тек основаном Београдском драмском позоришту. Језгро тог сна је остало трајно: Бата Паскаљевић, Оливера и Раде Марковић, Босиљка Боци, Љиљана Крстић, Властимир Ђуза Стојиљковић, Олгица Станисављевић, Предраг Лаковић. Како је „позоришни воз“ кренуо, у њега су се укрцавали путници. Иако им се придружује, Раде Марковић остварује своје прве професионалне улоге у Народном позоришту у каснијим извођењима у алтернацији са Војом Јовановићем као Радак у *Станоју Главашу* и као Штанцика у алтернацији са Мирославом Петровићем у *Избирачици*.

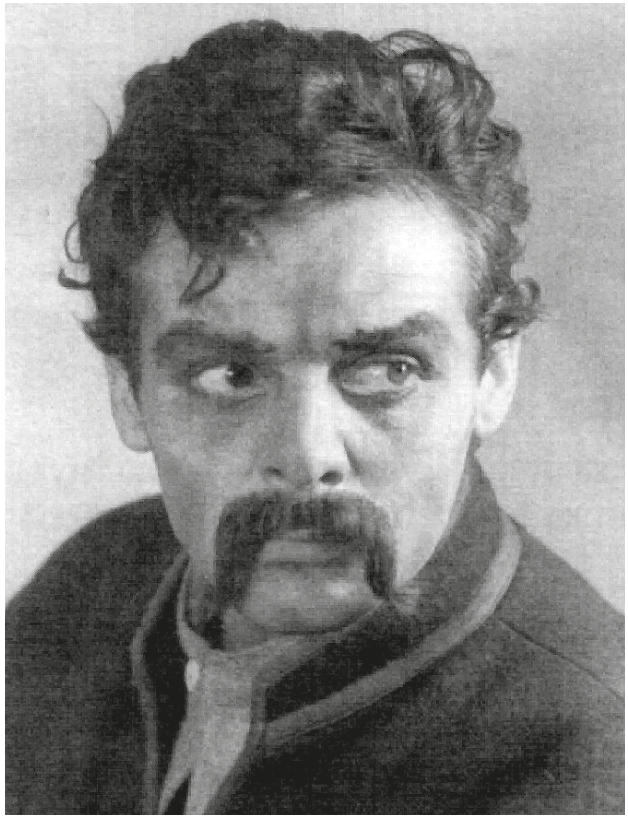
Део трупе некадашњег Академског позоришта који је уписао Академију за позоришну уметност у класи Мате Милошевића и Соје Јовановић као асистента (Оливера Марковић, Олга Станисављевић, Миодраг Деба Поповић, Предраг Лаковић, Михајло Викторовић, Властимир Ђуза Стојиљковић и др.) такође је играо представе у БДП-у. Како је то живописно представио Раде Марковић, „… стварала се екипа која ће ’улетети’ у БДП као војска. Пре тога смо ми ’улетели’ као командоси, са задатком да револуционишемо позориште изнутра!“[20] Окосница свега што су до тада учили био је *Систем* Станиславског. Иновативно у њиховој промени било је стварање позоришта које иде у корак с временом – не као побијање великог Константина Станиславског, глумца, редитеља и театролога, већ тумачење по којем све написано није систем стварања позоришне представе, односно низ припремних радова на средствима експресије и „тренинг за нешто што ће тек да се назове позориштем, које треба да прати време“.[21] Свакако да је ова група то чинила више инстинктивно пре много прочитане литературе и стеченог искуства, или како је Раде Марковић нагласио, „по неком унутрашњем диктату, скоро затворених очију, једноставно – душом“.[22] Пут до тога је био истовремено почетак развоја нове домаће драматургије у чијем је недостатку репертоар базиран на делима америчких и француских писаца. Тадашњи ректор Академије за позоришну уметност Душан Матић им је доста помагао комадима из Париза.

Раде Марковић званично постаје стални члан ансамбла Београдског драмског позоришта 15. августа 1950. године. Почетне улоге су му биле у разноврсним жанровима домаћих и страних писаца, у комадима *Инспектор је дошао* Џона Пристлија, *Повлачење* Мирка Божића, *Купина се расцветала* Чедомира Миндеровића. Сусрео се са огромним ансамблом представе *Сламни шешир* Ежена Лабиша који је у маниру водвиљског сна показао доста редитељских и сценских нови-

[20] Зоран Т. Јовановић, Нав. дело, 35.

[21] Ibid.

[22] Ibid.

Раде Марковић као Радак у *Станоју Главашу*, 1949.

на у сарадњи са маштовитим костимима и декором, као и техничким решењима. Улогу Бифа у *Смрти трговачког путника* Артура Милера тумачио је у алтернацији са Љубом Тадићем. Овај модеран текст без три драмска јединства довео је ансамбл уочи премијере до брода коме нема спаса. Вероватно је то био преломни тренутак да ансамбл – Властимир Ђуза Стојиљковић, Сима Јанићијевић, Томанија Ђуричко, Ксенија Јовановић и др. – уздигне ову представу међу најуспешније тог времена. Осим тога, помогли су Радету Марковићу да искаже на сцени праву меру осећања, те да спозна и коначно себи потврди основну дилему – да ли је глумац или није. Након модерне представе *Ноћи гнева* Армана Салакруа у режији Миње Дедића, у нашу историју позоришта уписао се *Бал лопова* новог париског писца Жана Ануја. Та представа се до данас памти као једна од забрањених у бурној 1952. години у којој је започело извесно „открављивање“. „Штета, јер је Соја то режирала врло добро, показавши како се на савремен начин игра комедија. Да ли људи који скидају представе знају да тиме боду жив организам театра?“[23], упитао се Раде Марковић. „То значи да (...) се водила једна идеолошка борба унутар одређених друштвених снага... Међутим, код забрањених представа узалуд ти је што је сутрадан превагнула друга струја, представа се растурила и отишла заувек“[24], сећа се Василије Поповић.

И тако, усред глумачког залета, новембра 1952. Раде Марковић је позван на служење војног рока у казнену јединицу Прилеп. Прекид рада му је тешко пао, а још теже командант који се „звао симболично – Батиница!“[25] Спас је стигао уочи нове године од Радоша Новаковића, који је преко начелника Генералштаба удесио да се Раде у Крушевцу придружи екипи филма *Далеко је сунце*, драматизацији романа Добрице Ћосића. Тиме се војни рок брже и лакше завршио 1. септембра 1953. дајући му снагу да у следеће две сезоне одигра доста значајних и великих улога сасвим различитог репертоара у режијама Миње Дедића, Соје Јовановић и Предрага Динуловића: *Злочин и казна* (Разумихин), *Укроћена горопад* (Петручио), *Плачи, вољена земљо* (Џејмс Џарвис), *Добри човек из Сечуана* (Берберин Шу-Фу), *Поп Ћира и поп Спира* (Поп Спира) и *Лов на вештице* (Џон Хеле). Током овог интензивног периода у позоришту, снимао је радио-драме и полако улазио у југословенску кинематографију. Након једногодишњег статуса слободног уметника (1956–1957) истакао се посебно улогом Николетине Бурсаћа:

[23] Зоран Т. Јовановић, Нав. дело, 40.

[24] Василије Поповић, Други разговор „Ситуација“, Театрон 1978, март, бр. 12, 11.

[25] Зоран Т. Јовановић, Нав. дело, 41.

за позоришну изведбу овенчан је Стеријином наградом, потом је снимљена радио-драма, као и прва телевизијска драма емитована уживо у режији и адаптацији Радивоја Лоле Ђукића.

Последња представа пред одлазак из матичног позоришта 1960. била је *Чудна међуигра* Јуџина О'Нила 1960. у режији Миленка Маричића. Окрутна али самоуверена драматуршка интервенција редитеља како би добио истинско протицање времена, по речима критичара, довела је до губитка два основна пишчева тока а самим тим и аутентичности ликова. Ипак, „само су Едмунд Дарел Радета Марковића и Сам Еванс Војислава Мирића имали, и у спољном изгледу и у интимним доживљајима, аутентичних боја и акцената".[26] Слободан Селенић је посебно истакао креацију Радета Марковића, који је надоградио лик дубоком психолошком градњом: „У фином, већ карактеристичном и познатом маниру, шармантно и лако, сигурно се доимао Дарел Радета Марковића, Дарел можда интелигентнији и циничнији у његовом извођењу, него у замисли О'Нила."[27]

Без обзира на критике и похвале које су уследиле, прешавши у статус слободног уметника, Раде Марковић је 1960. са групом истомишљеника напустио Београдско драмско позориште. Одлазак није био исхитрен. Већ дуже време ансамбл је жудео за савременим текстовима домаћих аутора који би пратили живот тог тренутка и говора. „А ми смо у Београдском драмском играли петог Тенесија Вилијамса и четвртог Артура Милера."[28] Такође, уз подршку управе, власт је донела одлуку о фузији са Позориштем на Теразијама. „'Сада ћемо ми да оснујемо свој глумачки актив!' (...) Управник Динуловић је само одговорио: 'Не може се још говорити истина!', одговорили смо: 'Ми ћемо је рећи' и отишли из Београдског драмског позоришта."[29]

[26] Ели Финци, „Чудна међуигра", „Политика", 10. 1. 1960.

[27] Слободан Селенић, „О'Нил: *Чудна међуигра*", „Борба", 9. 1. 1960.

[28] Зоран Т. Јовановић, Нав. дело, 97.

[29] Зоран Т. Јовановић, Нав. дело, 57.

ДРАМСКА ДРУЖИНА А

Драмску дружину А основали су Раде и Оливера Марковић, Воја Мирић и Мића Томић као путујуће позориште. Почетно азбучно слово у називу је означавало да од њих почињу истина на сцени и идеја да се може живети позоришно без чланства у ансамблима институционалних позоришта. Овај нови вид је у нашој послератној историји забележен као прва професионална, алтернативна, ангажована сцена. Дружина је стекла извесна позоришна искуства и дала је значај публици као неизоставном делу сваке изведене представе.

Управо је идеја о новом односу извођача и публике примењена на првој представи коју је Драмска дружина А извела. У питању је био сценарио *Девојка са насловне стране* Пурише Ђорђевића на којем су мучно и предано радили како би, по речима Миће Томића, наговестили оно што су желели.[30] Нова сценска решења су подразумевала колективну режију без сценографа и костимографа – столице су биле поређане на подијуму, док је хармоникаш уживо изводио музику која је потцртавала ову мелодраму. Премијерно је изведена у Дому културе Студентски град у Загребу пред 1200 студената и неколицином критичара. Београдска премијера је играна на Природно-математичком факултету, а касније и у Амфитеатру V на Правном факултету, по халама и салама, фабрикама и на Медицинском факултету, као и домовима културе. Ослобађањем од позоришних стереотипа и присним контактима са публиком Драмска дружина А је на Фестивалу малих и експерименталних сцена у Сарајеву дочекана наградама – Ловоровим венцима, Златним маскама и речима Доминика Смолеа и Тараса Кермануера: „Ево, то је позориште! То је то!"[31]

Крајем године, 11. децембра 1961, извели су комад *Опасне воде* Слободана Стојановића који је за тадашње време превазилазио мирне воде

[30] Владимир Цвејић, Нав. дело, 44.

[31] Зоран Т. Јовановић, Нав. дело, 59.

'унутрашњих и спољњих интелектуалних елита' и већ је био одбијен учтивим начином „са унапред обећањима за – следећи пут".[32] Међутим, редитељ Павле Угринов је ову драму у три чина, једним говором и опомињућим коментарима – како пише у поднаслову – понудио управо глумцима који су се упустили у напоран рад с много тешкоћа. Колективним промишљањем, дошли су до новог решења: глумци су заједно са публиком седели у првом реду и по потреби излазили на празну сцену, потом се враћали на своја места. Уместо шумског пожара који би на врхунцу драме био представљен у класичном позоришту, радња је заустављена речима Павла Минчића, који образлаже да се ватра у њиховој интерпретацији неће одиграти. Критички одјек ове изведбе се нарочито проломио због сцене у којој се народни херој Мирко Облак залеће кадилаком у ватру и улеће у небо. Раде Марковић је 1962. за ову улогу награђен на Фестивалу малих и експерименталних сцена у Сарајеву.

Марта 1963. Драмска дружина А је отворила Четврти фестивал малих сцена Југославије представом *На крају узми своје лице* Миодрага Ђурђевића, суптилном игром „мисли и духа у којој се преплићу елементи стварности и ирealног".[33] Поигравање са текстом на празној позорници током пробе имало је за циљ да се приказивањем истрошеног позоришта обојеног сујетама, ломовима и кризама, направи сатира. Њихово извођење је, осим похвале за домаћи драмски текст којем су увек тежили, било награђено и захвалном публиком према доброј и племенитој глуми читавог ансамбла. Међутим, сами извођачи нису били задовољни оваквом изведбом која их је враћала у илузионистичко позориште.

Драмска дружина А је од почетка желела да оповргне уобичајено мишљење да је предуслов за добру представу у позоришту – добар драмски текст. Њихов трогодишњи рад је допринео чињеници да позориште комуницира кроз комаде који говоре савременим језиком о данашњем човеку, што су истицали поједини критичари. „Био је то потребан, па и одважан покрет да се на неки начин баци рукавица већ видној устајалости и мртвој води наших институционалних позоришта. Но, како ниједно позориште не може својом особеношћу да дезавуише све остале видове театарског изражавања, и тај ваш покрет, као и сви ми, имао је ограничено трајање. Али вредело је."[34] Последња представа је њихове тежње и натчовечанске напоре које су улагали претходне три године – уједно освестила и сломила. Група је престала да ради крајем 1963. године. Иако је њихов подухват био тешко изводљив на дуже стазе, Раде Марковић и колеге стекли су драгоцено искуство у савладавању различитих простора, услова рада, и увидели „измењени друштвени угао свог заната". [35]

Још једна идеја којом је Раде Марковић кренуо у трасирању позоришне уметности ка човеку данашњице завршила се и личним крахом. Узроци физичког и духовног пада су били и приватни и професионални – развод, здравствене тегобе, природно растурање Драмске дружине А заокупљивали су његову комплетну личност и избрисали сваку могућу животну перспективу. Вероватно је био присутан и премор од двадесет и осам представа месечно, уз рад на филму, што га је лишавало промишљања о визији куда да крене даље као глумац. Себи је одузео право да изађе на сцену и направио трогодишњу паузу од позорнице. Сматрао је да појављивање на сцени треба да буде долично сваког правог уметника. Раде Марковић је свој позив доживљавао као одговорност према публици и критици, тако да је због губитка ослонца и самопоуздања сматрао да је поштено да се повуче. То време је провео у мислима и успео да се врати себи и својим реалним амбицијама.

[32] Владимир Цвејић, Нав. дело, 49.

[33] Вадимир Цвејић, Нав. дело, 68

[34] Бранко Плеша у: Зоран Т. Јовановић, Нав. дело, 204–205.

[35] Милосав Буца Мирковић у: Зоран Т. Јовановић, Нав. дело, 151.

Током паузе је направио један изузетак, открivши текст *Љубинко и Десанка* тада непознатог Александра Поповића. Посебно му се допала фрагментарна драматургија, која је изискивала да се мозаички делови засебно осмисле и склопе у уметничку целину. Коначно проналажење онога за чим је трагао у драмској књижевности одвело га је путем прве и једине режије у свом професионалном раду. Овом представом – којом је Раде Марковић иступио као редитељ а дело Александра Поповића угледало светлост позорнице – 30. децембра 1964. отворена је нова зграда Атељеа 212. „Редитељ је настојао да ликове и оно што је у њима основно, чврсто постави на реално тле, а да притом не заборави да их изнутра осветли фарсичном светлошћу комичне извитопereности. У том погледу двоје протагониста, Оливера Марковић као жена с пиленцетом и Раде Марковић као Љубинко са амрелом, имали су праве комичне неодољивости, у којој није било тешко препознати – и у томе ја видим врховну драж њихове интерпретације – нешто добро познато, аутентично наше, што свакодневно можемо уочити на ликовима које сусрећемо на сваком кораку кроз живот...“[36] Ипак, док је читао *Љубинка и Десанку*, осетио је „уметнички крик радости...“[37] који је првенствено био везан за промишљања глумачке експресије. Себе је сматрао глумцем и није желео да свој таленат даље у каријери расплињава у редитељским водама. Глумац и редитељ Бранко Плеша му је одао признање за овако храбар потез: „Ти си био и редитељ иноватор, преузимајући и главну улогу у ексклузивном литерарном новитету Александра Поповића, у *Љубинку и Десанки*. За мене је твоја представа у Атељеу 212 и догађај и датум, она је потврда да си имао и знао шта да кажеш.“[38]

Од повратка на сцену 1964. Раде Марковић је наставио своју позоришну каријеру наизменично у представама Народног позоришта и Атељеа 212, у комадима домаћих писаца различитих жанрова – *Крмећи кас*, *Књажев секретар, И смрт долази на Лемно*, *Тераса*, као и у *Обломову* Гончарова. Неке су и брзо скинуте са репертоара попут представе *Прогањање и убиство Жан-Пола Мараа како их приказује глумачка трупа азила у Шарантону и под вођством маркиза Сада* Петера Вајса и трећег комада Александра Поповића *Капе доле* у режији Љубомира Муција Драшкића – у којој је Раде Марковић тумачио лик диктатора, погрешно схваћеног од надлежних за културу.

На крају узми своје лице
(Архива породице Миливоја Мићe Томића)

[36] Ели Финци, „Драмски фељтонизам“, „Политика“, 4. 1. 1965.

[37] Зоран Т. Јовановић, Нав. дело, 61.

[38] Бранко Плеша у: Владимир Цвејић, Нав. дело, 76.

Сумњиво лице
(Архив Југославије – фонд НА „Танјуг“ – AJ-112F-06234-14)

Чекајући Годоа
(Збирка фотографија Музеја позоришне уметности Србије)

Током даље каријере као слободни уметник Раде Марковић се уписао у репертоаре Звездара театра, Југословенског драмског позоришта, Битеф театра, Српског народног позоришта, а гостовао је и на фестивалима Град театар Будва, Дубровачке летње игре, Театар на Гардошу, играо у Народном позоришту Босанске крајине у Бањалуци, позоришту у Тузли, као и у представама Удружења филмских уметника Србије. Протицале су плодне године повремених позоришних улога, а веће посвећености телевизијским и радио драмама. У Београдско драмско позориште се вратио 1979. захваљујући тексту Добривоја Илића *Јоаким*, у којем је видео своје безграничне могућности да унесе нову димензију и поетизује лик Јоакима Вујића.

До краја каријере одиграо је више од сто позоришних улога које су му донеле добре критике, овације публике и, пре свега, задовољство да сарађује с млађим генерацијама глумаца и редитеља.

ИЗБОР ИЗ ПОЗОРИШНОГ ОПУСА

БОПЕРТУЈ: *Сламни шешир*. Београдско драмско позориште, 1951.

„Раде Марковић као Бопертуј, с маском грађанина како су га овековечили Лабишеви савременици, сликари-карикатуристи Домије и Гаварни, дао је савесно израђено глумачко остварење.“

Радмила Бунушевац, „Политика“, 1951.

„Да се унутар представе развије један низ и визуелно одређенијих ликова много су допринели духовито и зналачки обрађени костими Данке Павловић допуњени изванредно погођеним маскама Рада Марковића. (...) Снажна и неисцрпно садржајна глумачка индивидуалност Рада Марковића потврдила се и овог пута улогом којом је овај глумац још више продужио и затегао свој стваралачки лук.“

Миленко Мисаиловић, НИН, 1951.

СТЕНТОН: *Опасна окука*. Београдско драмско позориште, 1952.

„Раде Марковић је у овој улози дао безобзирног Селфмејд-мена, човека који се сам, својом

Доживљаји Николетине Бурсаћа
(Збирка фотографија Музеја позоришне уметности Србије)

Конак
(Породична архива)

снагом и својим способностима, или и одсуством моралних скрупула пробија кроз свет и живот. Он има за тај лик потребну чистину и став, он испуњава сценски простор, његово се присуство осећа, он зрачи и делује и кад је спољa сасвим миран и спокојан, и кад ништа не говори и не чини...“

Хуго Клајн, Театрон бр. 92, 1995.

ЖИКА: *Сумњиво лице*. Београдско драмско позориште, 1955.

„Раде Марковић у улози Жике, најинтересантнији и најсочнији од свих, решио је проблем таман у духу целе представе: дао је цео распон од супер гротеске у почетку (када преузима Вићин текст) до најприроднијег реализма и натуралистичких акцената у другом чину!“

Станислав Бајић, „Савременик“, 1955.

„... У великој репрезентативној екипи Нушићевих глумаца послератног доба Радетов господин Жика писар стоји раме уз раме са Агатоном Миливоја Живановића, Сретом Нумером Љубише Јовановића, Ујка Благојем Мије Алексића, Удовицом Савком Рахеле Ферари...“

Милосав Мирковић, Театрон бр. 92, 1995.

БРИК: *Мачка на усијаном лименом крову*. Београдско драмско позориште, 1956.

„Брик је у интерпретацији Радета Марковића био пуна, животна личност, једна маркантна глумачка креација.“

Милош Бандић, „Наш весник“, 1956.

„Ми припадамо генерацији глумаца која није играла по сто представа. Од премијере је прошло много тога – пуне три сезоне. Ми нисмо они исти од пре три године а комад је у основи исти. Режиран је тако да буде фиксиран, па и поред тога што, играјући га данас, уносимо у тумачење нешто сасвим друго него пре, он се у основи не мења.“

Раде Марковић, „Вечерње новости“, 1959.

ПОЦО: *Чекајући Годоа*. Атеље 212, 1956.

„Глума је на овој премијери достигла горњи ниво наших данашњих могућности. Р. Марковић, као Поцо заплетен у мистерију свог постојања, ухваћен у мрежу контрадикторних мисли и осећања, запањујући је остварио сложене психолошке прелазе ове личности из релативне сигурности у ред угрожених људи. Он је имао два органски кохерентна лица, маска једног била је у ствари право

Љубинко и Десанка
(Фото архива Атељеа 212)

Амадеус
(Збирка фотографија Музеја позоришне уметности Србије)

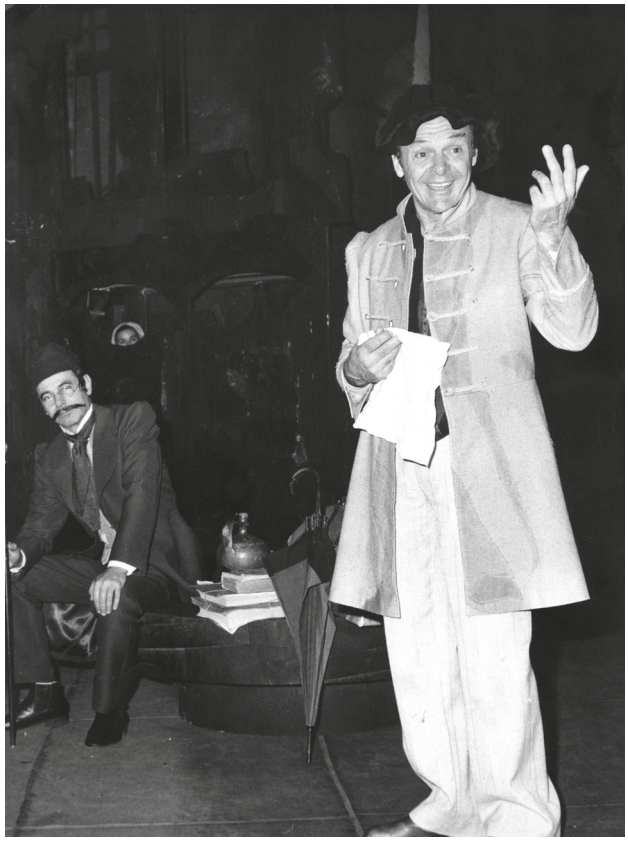
лице оног другог човека. Иза сигурности осећала се у дну гримасе непрестана потреба за потпором, а иза напора да изрази самог себе незадрживо куљање живота.“
Владимир Стаменковић, „Књижевне новине“, 1956.

„Где је била новина…? Била је у садржини; биле су то новине до те мере шокантне за нас, да смо ми, барем ја, радећи *Годоа*, први пут дошао у контакт са том филозофијом бесмисла и са тим новим гледањем на свет. И усвајањем, у ствари, тог новог сижеа, ја сам усвојио и неке нове мисли, дотад мени потпуно непознате као филозофски став, као једна ствар која постоји на свету.“
Раде Марковић, Театрон бр. 12, 1978.

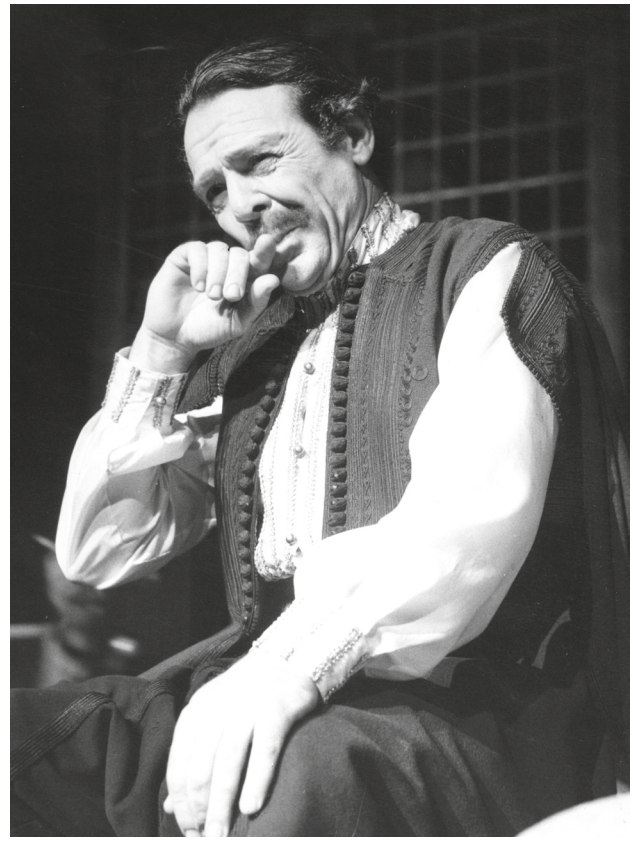
„Те године пада обнова *Годоа*... у новом декору Стојана Ћелића. Играли смо опет у новој згради Атељеа 212 и одиграли неколико представа на гостовањима. Та представа, за коју је речено да неће доживети ни другу репризу, у ствари је била представа коју су неколике генерације прихватиле као свој културни комад.“
Раде Марковић, *Раде Марковић*, Београд 2001.

ЈОВАН: *Кораци у другој соби*. Атеље 212, 1957.
„Оливера и Раде Марковић као носиоци главних улога, настојали су да за несвакидашњи Павловићев мисаони и осећајни стил драмске евокације нађу адекватне глумачке изразе и акценте. Ако у томе нису у целости успели, треба имати у виду да се наша глума развијала у друкчијим схватањима, да наши глумци нису имали довољно могућности да се ухвате укоштац са модерним драмским текстовима.“
Милосав Мирковић, Театрон бр. 92, 1995.

ГАС: *Сећање на два понедељка*. Београдско драмско позориште, 1958.
„Ту романсу сâм Милер назвао је ’самртном’; у њој је приказано, поетско-репортерском техником модерне америчке књижевности, како мали, обични људи, зарађујући хлеб свој насушни, трпе своје животне радости и туге, беспомоћни у једном механизму, чији им зупчаници крше физичку и моралну снагу. (...) Гас Радета Марковића надносио је нешто загонетно претеће, нешто од располућености модерног човека, који се не предаје лако и не мири брзо: антијунак који још увек пул-

Јоаким
(Збирка фотографија Музеја позоришне уметности Србије)

Књажев секретар
(Збирка фотографија Музеја позоришне уметности Србије)

сира дамарима једног себичног јунаштва."

Милосав Мирковић, Театрон бр. 92, 1995.

КРАЉ АЛЕКСАНДАР: *Конак*. Савремено позориште, Сцена на Црвеном крсту, 1959.

„Једина креација коју вреди потпуно издвојити дело је Радета Марковића, у улози краља Александра. У личности последњег Обреновића он је успео да сједини многе ћудљиве противречности: детињску наивност у љубави, византијску препреденост са политичарима, нељудску безобзирност према родитељима и окрутну свирепост према свима који су остварењу његових планова стајали на путу. Оливера Марковић као Драга Машин, успела је да карактерише примамљиву љубавницу, која увлачи краља у вртлог својих чари, ни претенциозну и безобзирну краљицу распирених амбиција и чудовишног страха. А врхунац глумачке партије дали су обоје, Раде и Оливера Марковић у кошмарној слутњи краја, у визији злодела неверних официра и дволичне камариле, у оним претпоноћним тренуцима немира и безнађа којима је песник Милош Црњански дао прави драматски замајац."

Ели Финци, „Политика", 1959.

Сабирни центар
(Збирка фотографија Музеја позоришне уметности Србије)

Пазарни дан
(Фото: Митар Трнинић, архива Звездара театра)

„Мрзели су га, и Драгу су мрзели грозно. Ту причу сам као дете упио. И, кад сам добио текст, помислио сам: Па, ја знам човека! Као метак сам улетео у тај комад. Направио сам улогу не осетивши да сам је радио.“

Раде Марковић, *Раде Марковић*, Београд 2001.

КНЕЗ МИЛОШ ОБРЕНОВИЋ: *Кнежев секретар*. Народно позориште у Београду, 1970.

„Раде Марковић уверљиво и професионално приказује лукавог и окрутног кнеза Милоша Обреновића.“

Д. Б., „Сусрет“, 1970.

„Међутим, у целом овом лазићевском коктелу, у коме се олако и (не)моћно скаче и прескаче преко истинске драмске пулсације о власти и слободи и који је редитељ Браслав Борозан пустио да тече (интерно) како тече, зрачио је преко свих и изнад свих глумачки дар и занос Радета Марковића. Каква штета што није чешће на нашим сценама! Он је од једног лика Милоша Обреновића направио симбол, целог човека, целу креацију. Иако као да се у игри дистанцирао и од самог текста. Нека чудесна унутарња иронија бруталног властодршца, супериорни осмех и гест диктатора преплављивали су целу целцату сцену.“

Жарко Јовановић, „Вечерње новости“, 1970.

„То је мајсторска креација – писао је Петар Волк – каква није виђена у Београду: између глумца и драмског текста постоји апсолутно сједињење... есенцијалности која задивљује, аутентичности која се допуњује, укршта и превазилази.“

Милосав Мирковић, Театрон бр. 92, 1995.

ИВАН: *Тераса*. Народно позориште у Београду, 1971.

„(Предраг) Бајчетић је пажљиво изабрао глумце, тачно је осетио ко му је од њих за шта потребан. (...) Ту је био и један уморни лекар, човек који безуспешно настоји да некако сустигне самог себе, у чијој се глави без конца и краја роје суморне мисли: њега је играо Раде Марковић уносећи у ту улогу и обележје мужевне снаге и конфузну беспомоћност особе која више не уме да се снађе у животу.“

Владимир Стаменковић, НИН, 1972.

Из живота кишних глиста
(Фото: Вукан Ћирић, архива Атељеа 212)

Живот је сан
(Фото: Миша Мустапић, архива Народног позоришта у Београду)

„Тај средовечно и тек на тренутке опуштени, па чак и блазирани Лекар Иван прошао је кроз осетљиву и одмерену личност Радета Марковића са несебичношћу унутрашње снаге која зна своју меру и на површини, и у костиму, и улоге у складу са сензибилитетом модерног глумца и савременог грађанина.“

Милосав Мирковић, Театрон бр. 92, 1995.

ИЛЬА ИЉИЋ ОБЛОМОВ: *Обломов*. Народно позориште у Београду, Сцена Земун, 1972.

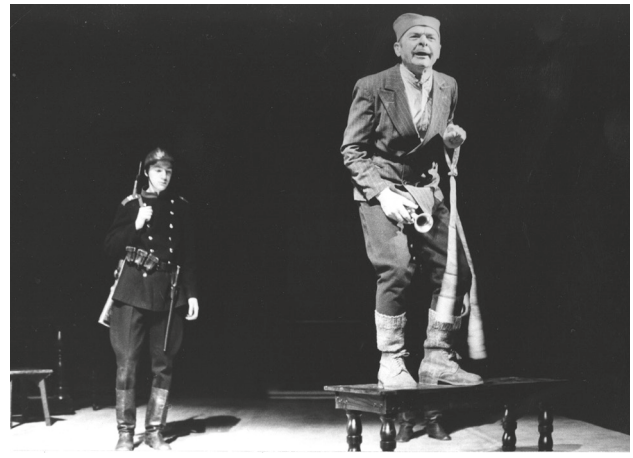
„Наравно, и Марковићев Иља Иљић поставља питања која не мимоилазе ни једног Обломова: Ко сам ја? Шта сам ја? (...) Обломов који нам се обраћа са земунске сцене зацело је личност која се труди да јој не измакну важна обележја карактера и понашања романескног узора. Раде Марковић је, уз то, глумац коме искуство допушта да тој врсти идентификације дода и ону фину меру личног шарма и лежерности који, удружени с добро погођеном маском, отеловљују присан и жив лик.“

Феликс Пашић, „Борба“ 1972.

„На контрасту два принципа активног и пасивног, на овој злосрећној подели на сањалачко и практично, Градимир Мирковић је направио пред-

Преноћиште
(Збирка фотографија Музеја позоришне уметности Србије)

Апис
(Збирка фотографија Музеја позоришне уметности Србије)

ставу прожету хумором и лиризмом, представу која нас уверава да Обломов и његов дух нису ишчезли ни из нашег живота ни из наше културе.“

Милосав Мирковић, Театрон бр. 92, 1995.

ЈОАКИМ: *Јоаким*. Београдско драмско позориште, 1979.

„Вративши се у своје старо позориште, Раде Марковић је заиграо Јоакима живахно и једро, уносећи у ову улогу сав свој лични шарм, чак у мери у којој му је он постао препрека да овај лик потпуније и вишеслојније уобличи. (...) У првом делу његов Јоаким је сав вижљаст, пун гаменских осмејака и погледа јер Марковић као да је следио оно веровање да је уметник одрасло дете, несазрела сензибилност. По Марковићу, Јоаким детињастом лакомисленошћу доживљава културни шок по доласку у Милошев тамни вилајет и с детињском тврдоглавошћу рационализује и правда Милошев терор само зато што му је овај обећао театар као неку играчку или шећерлему.“

Драган Клаић, НИН, 1979.

ФЕЛИКС БЛАГОЈЕВИЋ: *Преноћиште*. Београдско драмско позориште, 1980.

„*Преноћиште* је била представа која је још на контролној проби наишла на допадање. Међутим, немаштовит декор, успоравање ритма представе непотребним променама декора и, на крају, одустајање самог редитеља да доведе представу до премијере, умањили су унеколико добар утисак. Било је то за мене (после *Мара-Сада*) још једно горко искуство како погрешан оквир глумачке игре може да умањи уметничку вредност представе. Штета, штета; та представа није афирмисала комад колико је то било у изгледу.“

Раде Марковић, *Раде Марковић*, Београд 2001.

АНТОНИО САЛИЈЕРИ: *Амадеус*. Београдско драмско позориште, 1981.

„Раде Марковић је одглумио Салијерија својим сценским искуством. Најдрагоценији елемент улоге било је танано нијансирање завидљивости која се природно рађа у души медиокритета у сусрету са генијем. Тужна свест о немоћи, којој не може да се супротстави у свом бићу, оно је упориште улоге које је Марковић вешто употребио да не би донео слику упрошћеног негативца.“

Јован Ћирилов, „Политика“, 1981.

У потпалубљу
(Уметничка архива ЈДП)

Мамац
(Збирка фотографија Музеја позоришне уметности Србије)

„... мој сусрет са Паолом Мађелијем, веома интересантном, али контроверзном особом. Он је, свакако – права позоришна личност. (...) Као да је почело моје сазревање. То је тема човека који је уз генија и једини може да сагледа његову грандиозност. Паоло је био опседнут Моцартом, и цео комад је направио преокупиран генијалношћу овог уметника, што је било сјајно! Али, комад ... је и о Салијерију, који је централна личност. Превод је био веома лош, често неразумљив. (...) Влада Плаовић је био асистент режије. Влада и ја... сели смо и почели да претресамо текст. Када смо га 'препевали' и схватили о чему се ту стварно говори, дошли смо до сазнања да то ни драматуршки није најбоље, па смо понешто и драматуршки променили. У ствари, улогу сам припремио са Владом Плаовићем, јер Мађели је, као што рекох, био опседнут Моцартом."

Раде Марковић, *Раде Марковић*, Београд 2001.

МИХАЈЛО ПАВЛОВИЋ: *Сабирни центар*. Београдско драмско позориште, 1982.

„Раде Марковић играо је професора Павловића на начин како је то писац замислио, као благородног човека који спознаје свет и живот накнадно. Марковић је једним редукцираним набојем мирног геста показао један карактер чија је стварност 'изгубила документа'."

Мирко Жарић, „Јединство", 1984.

ХАРТВИГ ВИСАРИОН ГЕНРИХОВИЧ: *Пивара*. Београдско драмско позориште, 1984.

„Хортвије (Хартвиг) Висарион Гернихович у *Пивари* Божидара Зечевића, а у режији Паоловој. Поменуо сам раније да ми је као модел за ту улогу послужио Јуриј Ракитин. Нисам га имитирао, волео сам га и тумачио."

Раде Марковић, *Раде Марковић*, Београд 2001.

ПЕТАР: *Марија Магдалена и апостол и после Тајне вечере*. Народно позориште у Београду, Сцена Земун, 1987.

„Редитељ Жељко Орешковић много ме је молио да прихватим да играм код њега апостола Петра. Био је занимљив његов поглед на Христа и његова страдања, на дане после његове смрти, када апостоли у паничном страху беже и склањају се. То је био религиозни комад, па сам хтео и то да покушам. Као гост на сцени Народног позоришта, ту улогу остварио сам у драми *Марија Магдалена*

и апостоли после Тајне вечере, јер сам пензионисан 1982. Комад је био непосредна алузија на збивања у нашем друштву, онај паничан страх после одласка вође."

Раде Марковић, *Раде Марковић*, Београд 2001.

ПОЛИТИКАНТ: *Апис*. Народно позориште у Београду, Сцена Земун, 1988.

„На позив редитеља Дејана Мијача у представи *Апис* играо сам малу улогу Политиканта. Цео комад Миодрага Илића који говори о бурним ратним временима, важној страници српске историје ... Политикант је, у ствари, једно спадало. Он почиње као сведок, гласник с дна. Постепено му расту амбиције и на крају постаје ратни профитер. То ми је било интересантно."

Раде Марковић, *Раде Марковић*, Београд 2001.

ХЕЈБЕРГ: *Из живота кишних глиста*. Српско народно позориште, Нови Сад, Атеље 212, Театар у подруму, 1988.

„Мој први контакт са Иваном Вујић је био током рада на представи *Из живота кишних глиста* Енквиста. (...) Ивана је стварно ренесансна личност. Она има огромну и неодољиву енергију и толико покретачких стваралачких варница да се човек просто занесе и пође за њом. Била је то лепа екипа глумаца, ту сам поново играо са Мишом Жутићем. Била је ту и Рахела Ферари, Ружица Сокић, која је нарасла у зрелу, моћну глумицу. Био је то, све у свему, веома пријатан рад. Представа је успела и доста је играна. Скинута је, међутим, с репертоара, једноставно зато што Иванине представе скидају и разапињу на крст. Она се ваљда много замера људима, а не знам зашто, па је онда руше."

Раде Марковић, *Раде Марковић*, Београд 2001.

КАСТРУЧИО: *Војвоткиња од Малфија*. Народно позориште у Београду, 1990.

„Доста динамике на сцену је доносио и Петар Божовић, а Раде Марковић се истакао смелим и широким избором глумачких средстава."

Владан Радосављевић, „Политика експрес", 1990.

БАЗИЛИЈЕ: *Живот је сан*. Народно позориште у Београду, 1994.

„Никита Миливојевић је требало да уђе у мој живот много раније, још када ми је 1982. понуђен за асистента на мом професорском старту на Академији уметности у Новом Саду. Жалим што се то није остварило, иако ми је Верица Милошевић била, потом, одличан сарадник. Моје другованје са Никитом, почев од првог посла у комаду *Живот је сан* Калдерона, надмашује сваки мој сан о сарадњи с редитељем. С мало речи и пуно топлине и радости, такмичимо се у погађању мисли и идеја око улоге и представе. То је, по мени, образац сарадње редитељ–глумац."

Раде Марковић, *Раде Марковић*, Београд 2001.

„Раде Марковић као Базилије... као и остали били су дисциплиновани и убедљиви помажући да се склопи мозаик представе коју вреди посањати."

Маша Јеремић, „Политика" 1994.

СТЕВАН: *У потпалубљу*. Југословенско драмско позориште, 1996.

„У Југословенском драмском позоришту играо сам *У потпалубљу* са читавом галеријом младих глумаца. Лепо је било радити са њима... (...) Ту сам се осећао као некада када сам радио у БДП-у са људима који живе на сцени, чије су очи живе у сусрету са другим очима на сцени."

Раде Марковић, *Раде Марковић*, Београд 2001.

ОТАЦ: *Мамац*. Народно позориште у Београду, Мала сцена, 1998.

„Улога у *Мамцу* му је била блиска у истраживању дубине људске душе, комплексност људске душе, та многоструког наших унутрашњих трепереља... Волим исповедни начин овог аутора,

посебно болне скокове у прошлост, у снове... (...) Савршен предложак за савремену глумачку вишеслојну игру. Ту сам се зближио са Цигом Јеринићем... Била је ту, пре свега, после дуже паузе, моја драга партнерка Ксенија Јовановић. То играње, у мојим већ позним стваралачким годинама, било ми је посебно задовољство и уметнички доживљај."

Раде Марковић, *Раде Марковић*, Београд 2001.

ПОЕТА: *Говорница*. Југословенско драмско позориште, 2003.

„Једини лик који се сценски издваја из овог гротескног универзума је управо Поета Радета Марковића; он је просторно одвојен од других, налази се на јарко осветљеном узвишењу, лице му краси осмех пун благе ироније и разумевања, а једини текст који изговара су стихови песме *Међу јавом и међ сном*. (...) Ипак, он је најпре, као што му и име каже, симбол уметности која једина има моћ да с дистанце посматра, тумачи, разуме и опрости све јаде овог света..."

Иван Меденица, „Време", 2003.

ЕСКАЛО: *Ромео и Јулија*. Народно позориште у Београду, 2006.

У улози „... веронског кнеза (сваког дивљења достојна виталност Радета Марковића)..."

Слободан Савић, „Глас јавности", 2006.

ПОСЛЕДЊА НЕОДИГРАНА УЛОГА

„Ових дана Лидија, Раде и Ленка враћају се у Београд, гдје ће врсни глумац наставити с пробама, и 6. листопада на сцени Народног позоришта судјеловати у премијерној изведби представе *Златно теле* Илъфа и Петрова, у улози спадала Фунта, што он и највише воли глумити."[39] Доживљај одмора је за њега истовремено била посвећеност говорним и физичким вежбама у мирном месту Хрватског загорја где је могао да ствара лик из тишине. Када говоримо о последњој улози Радета Марковића, увек ће нам остати у памћењу тај неодиграни лик Фунта. Представа *Златно теле* је у драматизацији и режији његовог сина Горана Марковића најављена за 6. октобар 2010. године. Међутим, Раде Марковић је у загорском месту Клањец, где је проводио одмор у припреми те најновије улоге, нажалост напустио своју животну позорницу. „Ако за Клањец можемо у додатку дописати Раде Марковић – последња станица Клањец, несумњиво можемо дописати да је и планирана премијера у Народном позоришту, само недељу дана пред његов рођендан, била последња *позоришна* станица."[40]

Мање је познато да је Раде пред крај живота заправо припремао две улоге – друга је улога Чехова, посебно написана и адаптирана за комад *Три сестре* у Битеф театру: „Према речима позоришне редитељке Иване Вујић ... тај текст је понео са собом ... на одмор."[41]

И тако је Раде Марковић у правом смислу речи био посвећен глуми до краја живота. Београдско драмско позориште је већ 20. фебруара 2011. отворило Велику сцену под његовим именом. Уз то му је одата почаст као члану прве генерације овог послератног позоришта и његовој првој улози 1949. спомен-плочом коју су открили син Горан и ћерка Ленка. Први су на сцену крочили његови глумци: Милица Зарић, Марко Живић, Милан Чучиловић, Сандра (Илић) Бугарски, који су студирали у Новом Саду на Академији уметности у класи Радета Марковића. Студенти су с поносом говорили о свом професору, јер „било је задовољство бити студент, пријатељ, колега с Радетом Марковићем. Увек је говорио о посвећености и као пријатељ, и као колега и као професор".[42] И зато је Марко Живић, у име свих изрекао завет да ће сваки њи-

[39] Весна Крчмар, Зоран Т. Јовановић, *Раде Марковић – Последња деценија*, Позоришни музеј Војводине, Нови Сад, 2016, 280.

[40] Весна Крчмар: „Тајна глумачког трајања", Театрологија, Театрон, 2021, јесен/зима, бр. 196/197, 77.

[41] И. Аранђеловић, „Политика", 12. 9. 2010.

[42] Весна Крчмар, Нав. дело, 13.

Снимање радио-драме *Деведесет осма верзија* (фото: документација Радио Београда − фонотека и фототека)

хов корак бити „посвећен и искрен“.[43] На сахрани у Алеји великана Петар Краљ је говорио стихове *Међу јавом и међ сном* Лазе Костића.

Радетова жеља је била да свој животни лет заврши на сцени. „Глумац је једна необична птица која нема никаква ограничења у погледу кретања кроз живот.“[44] Завршио га је у породичној кући коју је претворио у сцену за пробе. Тако се путовање овог маестралног носиоца пламена уметности и чувара достојанства професије није завршило – прво је постао бесмртан а онда умро.[45]

[43] Ibid.

[44] Бранка Ђуришић, „Волео бих да свој животни лет завршим на сцени“, „Недељни телеграф“, 12. 11. 2003.

[45] Динко Туцаковић у: Весна Крчмар, Зоран Т. Јовановић, Нав. дело, 245.

ДРАМСКИ ПРОГРАМ РАДИО БЕОГРАДА

„Прве улоге на Радио Београду остварио је 1954. у радио-драмама *Поп Ћира и Поп Спира* у режији Миће Томића и *Плачи, вољена земљо* у режији Софије Соје Јовановић. У приближно 220 радио-драма (од чега око 20 радио-драма за децу) највише је сарађивао са редитељем Слободаном Бодом Марковићем. Тумачио је главне улоге – Карстена Берника (у *Стубовима друштва*), затим Салвадора Аљендеа, Федерика Гарсија Лорку, Ћопићевог Николетину Бурсаћа, Хандкеовог Каспара, Буњуела, а такође и у делима Радомира Константиновића *Еуридика*, у Чеховљевој *Просидби*, у *Артуру и Изабели* Даше Дрндић, у *Орфејевом путу светлости* Душана Матића, у *Драми без наслова* Радивоја Лоле Ђукића, у

Вучјем зеву Виде Огњеновић и многим другим.“[46] О својој целокупној каријери Раде Марковић је говорио 1998. у емисији „Код два бела голуба“ на Првом програму Радио Београда. Међу бројним улогама у Драмском програму тумачио је разноврсне, али најчешће историјске личности. Плакета „Витомир Богић“ уручена му је 2004. за најуспелије радиофонско глумачко остварење у делу *Пресуда* за улогу Георговог оца. „Отац је сматрао свој глас најважнијим изражајним средством. (...) Захваљујући свом гласу, он је и почео да се бави послом који је волео изнад свега.“[47]

ФИЛМ И ТЕЛЕВИЗИЈА

Пре него што је снимио први филм, од новембра 1946. до августа 1950. био је запослен као спикер филмских журнала и документарних филмова у „Авала филму“ и „Звезда филму“.

У време када се филму посветио више него позоришту, жудео је за домаћим драмским писцима и играњем садашњег тренутка на сцени – „… филм је ближи животу, морате се спустити на земљу, не заносите се више идејом да на посебан начин говорите о узвишеним стварима.“[48] Почев од 1966. имао је доста плодних филмских година и повремених телевизијских драма. На филму је дебитовао 1948. као Миша у *Бесмртној младости* Војислава Нановића. До краја каријере је снимио 193 остварења: кратке и дугометражне, телевизијске филмове, драме и серије. Са сином Гораном снимио је четири филма: *Национална класа* (1979), *Мајстори, мајстори* (1980), *Вариола вера* (1982) и *Сабирни центар* (1989). „Чињеница је, да осим у *Сабирном центру*, једноставно је увек код мене играо у филмовима као неко ко спашава ствар. И играо је углавном улоге негативаца и циника. Злих људи. Оних улога које нико није хтео. Једном у *Вариоли вери* ми је један глумац рекао: ’Доста ми је да играм Немца’. Било је то два дана пре почетка снимања. Ја сам рекао: ’Дај тата спасавај’, заказано је снимање, ангажована је болница. Мислим да му је улога у том филму била једна од најбољих у каријери.“[49] За филмске роле је вишеструко награђиван на Филмском фестивалу у Пули. За улогу Михајла Павловића у *Сабирном центру* награђен је 1989. на Филмским

Снимање радио-драме *Нешто о таленту уопште*
(Фото: документација Радио Београда − фонотека и фототека)

[46] Весна Перић, уредник Драмског програма (Радио Београд)

[47] Горан Марковић, „Глас мога оца“ у: Весна Крчмар, Зоран Т. Јовановић, 170.

[48] Ранко Мунитић, *Раде Марковић: Лепота и одигравање властите судбине*, Филмски сусрети Ниш, 1990, 50.

[49] Горан Марковић, „Вече посвећено Радету Марковићу“, Хроника Музеја, Театрон бр. 108, септембар 1999, 106.

Снимање радио-драме *Дрименштатер*: редитељ Василије Поповић (Павле Угринов), Злата Јаковљевић, Раде Марковић и Миодраг Радовановић Мргуд, 1971. (документација Радио Београда – фонотека и фототека)

сусретима у Нишу. Поводом награде „Славица“, коју за изузетан допринос уметности глуме на домаћем филму додељује Удружење филмских глумаца Србије, Ранко Мунитић је годину дана касније објавио књигу *Раде Марковић: Лепота и одигравање властите судбине* у издању Филмских сусрета Ниш.

У оба периода, крајем шездесетих до средине седамдесетих и током осамдесетих година 20. века, Драмска редакција Телевизије Београд у реализацији ТВ драма и серија развијала се и садржајно и у техничким дометима. Али је у основи остао исти услов: глумци „изразитог осећаја за ’игру на камеру’ у стању су да одговоре на све захтеве које собом доноси рад на телевизији. Раде Марковић је један од тих малобројних глумаца“.[50] Од разноврсних улога у телевизијским и документарним драмама и серијама издваја се улога Доситеја Обрадовића у *Јастуку гроба мог* Слободана Стојановића у режији Саве Мрмака – награђена је као најуспешније глумачко остварење поводом обележавања 35 година телевизијске драме. „Доситеја је Марковић стрпљиво градио. Овај Доситеј има темељно упориште у Марковићевом психофизичком хабитусу. (...) уочава се разрада лика до детаља.“[51]

[50] Радомир Путник, „Телевизијски глумац Раде Марковић“ у: Зоран Т. Јовановић, Нав. дело, 184.

[51] Ibid.

ПЕДАГОШКИ РАД

Преношење знања у свакој области изискује, без обзира на искуство и поткованост, извесну технику и способност артикулације којима се преноси. И за то је неопходан таленат. Начин на који је Раде Марковић стицао знања, сазнања, промишљања и сâм долазио до сопствених истина о глумачкој вештини, утицао је да се окрене и педагошком раду. Заправо, тај сегмент његовог живота је на известан начин почео у Драмској дружини у којој су се „самоваспитавали у позоришту у најлепшем смислу речи и неговали пуритански однос према уметности“.[52] То је била најбоља школа где су истовремено подучавали и настављали да уче. Када је 1982. постао редовни професор Академије уметности у Новом Саду, тај позив га је усрећио јер је у раду са студентима налазио дубљи смисао свог деловања. Неговао је пријатељски однос са извесном дозом строгости. Кроз такву интеракцију са четири генерације које је извео на пут, најважније му је било да упозна личности својих студената, чији ће квалитети, могућности и покретачки мотиви бити темељи будућих сценских креација. Мотивисао их је да сâми спознају да је у позоришту најважнија – реч. „... А онда ће, можда, постати глумац... када буде докучио како из мртвог текста на папиру да се дође до једне комплетне појаве на сцени, до живог човека, који је у стању да са сцене дејствује, да прима преко партнера контрадејство из гледалишта и да у том ритмичном измењивању импулса с гледалиштем ствара хибрид, тајанствени живот који постоји само тог секунда, тада и никада више.“[53]

Раде Марковић је сматрао да је глума непрестан и захтеван процес у којем само веома надарени и посвећени могу да истрају током каријере. Тајна глуме је садржана у непрестаном процесу учења, као сан који се изнова допуњује промишљањима, увек свежим знањем и применом стеченог искуства. Основно схватање глуме се темељи на савладаној улози и њеном свакодневном рађању из представе у представу – а не креирању улоге и пукој интерпретација текста и кретања. То је била једна од основних лекција – одржавање свежине улоге поновним рађањем на сцени сваким извођењем и избегавањем аутоматизма као механичке радње. Као пример те спознаје до које је сâм дошао, Раде Марковић је указао следеће: „Када сам одиграо представу *Николетине* – па тек када сам почео да скидам шминку, схватио да сам ја то одиграо улогу те вечери – до те мере је околност врло честог играња нарушила свежину игре и непосредну припрему за игру тог дана, а ја сам за три сезоне одиграо 275 представа *Николетине*.“[54] Пут до тога је био низ вербалних и физичких гимнастика свакодневног тренинга. Такође, обогаћује вербалну гимнастику одређеним осмишљавањем: „Ако правим покрете дизања руку изнад главе, замишљам да се поливам хлад-

[52] Зоран Т. Јовановић, Нав. дело, 75.

[53] Зоран Т. Јовановић, Нав. дело, 76.

[54] Ibid.

ном водом, рецимо.“[55] Код физичке спремности, предуслов за потребан став на сцени је владање својим телом, његовим тежиштем. „Када већ постоји такво кретање крвотока, онда је вама лако с искуствима од тог дана, неким свежим покретачем, често несвесним, дати неочекивани упаљач да осветли то вече.“[56]

Оваквим приступом у припремама улога, Раде Марковић је своје одабране студенте водио ка наредном кораку – савладавању драмског текста. Улоге је доживљавао као „недокучиве далеке планине на које тек треба да се попнем на крају дугог пута до живог лика, узбудљивог као што је сама природа“.[57] Искуством је спознао да пре свега треба савладавати тешке, сложене и захтевне улоге којима ће студенти касније лакше улазити у позориште и зато им је већ на првој години задавао такве задатке. Строгост коју је често истицао, имала је за циљ да их одржава буднима докле год се баве глумом, јер њихова професија „није образац нити завршен систем. То је само развијање сопствених способности, талената, вештина, интелигенције, културе, то је стваралачки процес који се никада не завршава. Завршава се, онда када глумац престане да игра“.[58] На крају је његов добронамеран приступ уз заједнички труд резултирао успешним глумцима широм Србије и податком да је од 39 студената на Академији уметности само један одустао од овог позива. Раде Марковић је пуних шеснаест година на Академији уметности у Новом Саду подучавао четири класе студената и једну на Академији „Браћа Карић“ уз асистента Ненада Гвозденовића, данас изврсне и остварене глумце, бисере српских позорница, који у матичним позориштима доносе увек нешто свеже и ново.

[55] Зоран Т. Јовановић, Нав. дело, 78.

[56] Ibid.

[57] Ibid.

[58] Зоран Т. Јовановић, Нав. дело, 79.

О ГЛУМАЧКОМ ЗАНАТУ И ИНТРОСПЕКЦИЈИ

Недостатак очинске фигуре је оставио толики траг од његове најраније младости дуж читавог живота, да је „та рâна емоција после нашла одјека и одушка у уметности... ето – постао сам глумац“.[59] У годинама те тихе патње и бурног ратног вихора, његова фрагилна душа је сцену доживела као спас и подршку. Захваљујући другу из детињства Аљоши Татићу, који га је одвео у Академско позориште, и тишини коју је претходно изградио око себе као штит, имао је темељ „за истинске и дубоке глумачке доживљаје“[60] и каснију карактерну стабилност зрелог човека.

До свега што је током вишедеценијског рада остваривао, долазио је сâм. Народно позориште је посећивао повремено пре рата и био фасциниран Иреном Јовановић у Хауптмановој *Елги*.[61] Међутим, више је волео филм, тако да му се, иако је одлазио у Народно позориште, та уметност није претерано допадала. Прве тајне глуме Раде Марковић је сазнавао од старијих глумаца, који су давали највећу предност говору и кратким тирадама, али се нешто у његовом младом и неискусном бићу несвесно бунило. Касније су у Академском позоришту тајно изучавали *Систем* Станиславског који ће, уз подучавање Страхиње Петровића и Радоша Новаковића, постати велико откриће глумачке праксе, а не само теорије. „Упознајући ’Систем’ Станиславског, ми видимо да он тражи живот на сцени, тражи истину људских осећања.“[62] Тако по *Систему*, глумац није важан у уметности већ обратно. То је дотицало Радета Марковића да проникне у сценски живот, феномен позоришне игре, психолошко развијање и приближавање дубоког, емотивног и мисаоног у ликовима. Тиме је пронашао свој глумачки израз.

Један од најважнијих момената је сусрет са редитељем Јуријем Ракитином, који му је открио богатство и ширину поља глуме: важности глагола који у изражајном поступку „гоне на акцију, дају ’терпентини’…“, како се гради лик – где се треба повлачити а где је поента коју треба нагласити, како би се снага пажљиво распоредила, уместо да до тада стално јури кроз улогу „као кроз тунел желећи да што пре изађем“.[63] Преносећи своја искуства као ученик Станиславског, Јурij Ракитин је истицао репетицију као важну технику за постизање праве мере: дао је свој једноставан пример када га је руски учитељ Станиславски у једној обичној реплици представљања враћао чак стотину пута у једном дану. Тај метод репетиције и рада је помогао Радету Марковићу управо у комаду *Пивара* Божидара Зечевића – „личност Ракитина ми је послужила као покретач и модел. У лик Руса унео сам још и тугу, јер – Ракитина више није би-

[59] Зоран Т. Јовановић, Нав. дело, 15.

[60] Феликс Пашић у: Зоран Т. Јовановић, Нав. дело, 95–96.

[61] Реч је о представи *Елга* коју је режирао Милутин Чекић.

[62] Аутор текста о курсу Станиславског у Академском позоришту 1946, Иван Станковић, студент медицине и управник Академског позоришта у: Владимир Цвејић, Нав. дело, 14.

[63] Зоран Т. Јовановић, Нав. дело, 31.

ло.“[64] Ракитинове лекције су у ствари биле допуне стеченог знања о техници глуме по *Систему* Станиславског. Та књига је демистификовала глумачки занат и поставила га насупрот реторичкој, експлицитној глуми гестовима и наглашавању текста. Раде је стално себи постављао питање: „Како је могуће улазити у поноре људске душе ако човек не научи да испољава сопствени душевни живот?“[65] То што су пласирали у Академском позоришту, потом Београдском драмском позоришту и београдској Драмској дружини А искристалисало је сасвим ново тумачење Станиславског у складу са савременим животом – глума је постала нешто што ствара електрицитет близак животу, односно, исповедну игру која личи на живот. Успели су да, такорећи напипају „његову златну жицу“.[66] Управо је ово био темељ на којем је Раде Марковић са осталим члановима Академског позоришта градио и развијао послератно позориште истине.

У то време су свакако свој допринос несумњиво дали и великани наше сцене, држећи се класичног тумачења комада и припрема улога. Њима се значај не оспорава. Важно је направити паралелу, односно разлику у приступу феномену глуме и самом процесу стварања улоге, према талас у који је, између осталих, носио Раде Марковић. „Београдско глумиште није једна школа, него је то више разних схватања уметности, а погрешно би било рећи – ово је добро, оно није. Најзад, правом таленту и не треба систем. Систем је по њему и створен.“[67]

Доследност у томе да је глума непрекидан процес који уноси живот на сцену, подстиче и међусобно развија импулсе који се преносе на публику – била је тежња и одлика групе којој је припадао Раде Марковић. То је заправо био глумачки изражај насупрот, како је Раде говорио, „позоришном понашању“ – увежбаном тексту и кретању на сцени. Велике заслуге су припадале и редитељу Милану Ђоковићу, који је преводио *Систем* Станиславског, и др Хугу Клајну, који је примењивао та учења у режијама у Народном позоришту. Зато се непрестано трагало за текстовима који приказују савременог човека како би се и публика лакше идентификовала са ликовима и темама.

Због таквог односа према глуми, односно припреми улога, што је подразумевало апсолутну физичку и менталну спремност, Раде Марковић је истицао неопходност да се из себе извлачи допунски креативни материјал који ће у завршном обликовању лика донети „у великој мери печат целокупне личности глумчеве“.[68] С друге стране, сматрао је свој животни позив врло усамљеничким, интровертним, јер се „уметник и инструмент налазе у истој личности“.[69] Глума је за Радета Марковића значила живот и подршку, формирала га је у карактеру и погледима на свет.

Сваком улогом се преиспитивао, надограђивао већ стечена знања и искуство, сматрајући да тајна глуме ипак остаје неразјашњена, у извесном степену недокучива. Као млад, у Академском позоришту и Београдском драмском позоришту није бирао улоге већ је играо оно што му је следовало – од мањих, споредних ликова, касније великих и главних улога, прихватајући само оно иза чега може да стане. Тумачећи лоше ликове, раскринкавао је зло. Није се кајао због одбијених улога. Једина неостварена жеља је остала улога Ричарда III, али је каснијим радом тај жал превазишао. Разноврсност његове театрографије током читаве каријере потврђивала је његову природну способност трансформације.

У прилог трансформацијама, Раде Марковић посеже за још једном позоришном делатношћу – маском, набављајући литературу и учећи занат од Миливоја, фризера у Народном позоришту. Вештину шминкања је толико развио да је у недостатку „Макс факторових“ тенова, мешавином праха од изгорелог пампура и пене од пива нашао идеалну нијансу за улоге црнаца у *Корени-*

[64] Ibid.

[65] Зоран Т. Јовановић, Нав. дело, 95.

[66] Ibid.

[67] Зоран Т. Јовановић, Нав. дело, 83.

[68] Зоран Т. Јовановић, Нав. дело, 82.

[69] Ранко Мунитић, Нав. дело, 51.

Силазак Орфеја, Београдско драмско позориште, 1959: Раде Марковић као Вал и Љиљана Крстић као Леди Торенс

ма и *Плачи, вољена земљо!* „У чему је штос са човеком којега ’и има – и нема?’ (...) стално скоро незаметни а увек тотални скокови из карактера у карактер, са лица у лице, из ’опсене’ у ’опсену’, од демонске силине до бедне ништавности, од орла до змије, из лава у бубашвабу... Није то ни издалека само она урођена способност великана глуме да се трансформише, да увек буде друго, различито. (...) Шта то наиме Марковић трансформише, кога мења у неког другог, на шта додаје што већ чини ванъску и унутарњу посебност поједине роле? Тко је он, у ствари, човек који све то тако игра већ готово пола века? Који му је сценски и екрански а који природан осмех, занос, очај, бол и тријумф?“[70]

Његова посвећеност глуми је била толико интензивна да су му ликови често долазили у сан. У другим уметностима је проналазио инспирацију, паралелу и потврду начина на који креирање ликова доводи до тога да не личе на живот, већ стварају живот на сцени. Музику је поистовећивао са унутрашњим животом глумца, а посебно је импресиониран енформелом долазио до своје основне запитаности – „шта то значи живети истинито на сцени, а шта живети према условима сцене, јер је то вештачка околност“.[71]

Шта је тајна глуме? „Када бих помислио и казао да знам, истог тренутка бих направио највећу грешку као уметник.“[72]

[70] Ранко Мунитић, Нав. дело, 9.

[71] Зоран Т. Јовановић, Нав. дело, 84.

[72] Зоран Т. Јовановић, Нав. дело, 78.

ЗНАЧАЈ ПОЗОРИШНОГ ДЕЛА РАДЕТА МАРКОВИЋА

Стваралаштво Радета Марковић у свим сегментима драмске уметности вредно је неколико људских живота. Преточити позоришна достигнућа једног глумца у књигу или изложбу попут ове, заустављa на известан начин непоновљиву позоришну уметност у вечности. „Тај повишени жамор са дасака и онај мир урамљених фотографија, два су неодвојива пола позоришног живљења. Један сажима делатни презент, други заустављени перфект; театарски сегмент вечности. (...) Поштовање пред нечим што бијаше, стварно, незаборавно, али сад већ одавно непостојеће и никаквим средствима у стварности повративо. Никаквим – барем док холограм не сиђе међу обичне смртнике...“[73]

Његов живот и стваралаштво се одигравају у скоро читавом 20. веку идеалном по апсурдима, обртима и преокретима, за њега је тај век „пакао пун драматике... насупрот некаквом рају који је, у ствари, досадан“.[74] И настављају се током десет година новог века.

„Свако ко га је познавао имао је своје виђење Радета. Моје виђење је да и поред доста сусрета нисам успео, а верујем ни многи други, да проникнем у ту енигматичну личност. Једно је сигурно, да нико није могао да остане равнодушан без обзира на пол, културу, образовање или порекло, на његове харизму и шарм.“[75]

Из угла гледалаца и слушалаца изгледало је да то чини с лакоћом, као глумац који на сцени увек допире до наших емоција, који на телевизији и филму скоро да не глуми колико је природан, на радију је само гласом сликовито постајао лик различитих особина. Та једноставност је заправо резултат преданог, дубоко емотивног рада, вере у смисао сваке изговорене речи, сагоревања на сцени и педантне посвећености свим другим улогама. „Мало је глумаца у нас који на крају столећа имају тако дубоку и широку скалу осећања и тако суверену моћ да их дају одабрано и одабранима. Раде Марковић, у својој лепој стваралачкој јесени игра са непосусталим даровима младости, са пуном енергијом у комичним жанровима, и мудром збиљом у домаћем савременом и класичном страном репертоару.“[76]

Лепог, благог лика, крупних очију и пријатног гласа обогатио је нашу драмску историју најразличитијим улогама – од споредних, мањих а веома снажних, до главних, носећи их све подједнако уложеним радом и упечатљивим одјеком код публике и критике. Са усхићењем је прихватао улоге од Виктора (*На висини 3200 метара*), Кајгане (*Женидба*), Другог госта (*Уносно место*), Припадника адмиралске фаланге (*Легенде / Кристофер Колумбо*), до Брика (*Мачка на усијаном лименом крову*), Поца (*Чекајући Годоа*), Мирка Облака (*Опасне воде*), Јоакима (у истоименој драми), Стевана (*У потпалубљу*), Полонија (*Хамлет*), Гувернатора (*Мртве душе*) и других бројних, држећи се старог правила још из Академског позоришта

[73] Ранко Мунитић, Нав. дело, 7.

[74] Зоран Т. Јовановић, Нав. дело, 93.

[75] Мирко Тодоровић, Мирослав Маринковић, *Наш златни траг*, Издавачка радионица Књижевног друштва „Развигор“, Београд, 2025, 291.

[76] Театрон бр. 92, 79.

Додела статуе „Јоаким Вујић“, Театар „Јоаким Вујић“, Крагујевац, 2005.

– да глумац излази на сцену да пружи најбоље од себе као глумца, а не да показује самога себе. Рационалан, промишљен и замишљен, умео је у тренутку да ослободи импулс и несвесни изражајни тренутак претвори у уметнички траг по којем памтимо позоришне бравуре.

Поред ангажмана у Академском позоришту и матичном Београдском драмском позоришту, био је важан гостујући глумац Атељеа 212, Народног позоришта, Звездара театра, Српског народног позоришта, Народног позоришта Босанске крајине и др. „Раде Марковић је једини глумац кога знам да је био у свакој својој улози другачији“,[77] о чему сведоче позоришна критика, бројне награде, обожавање публике, уосталом био је инспирација партнерима и редитељима.

С друге стране, био је благ, скроман, ведар, бодрога духа и веома строг – највише према себи. Све те одлике и нијансе, уз огромно искуство, пренео је на неколико генерација нових глумачких нараштаја као педагог на Академији уметности у Новом Саду и Академији „Браћа Карић“. Подучавање му је била посебна награда у животу, поред бројних које је заслужено освојио. Ореол који је по његовом сећању постојао око Добрице Милутиновића, када га је једини пут гледао током окупације, понео је сваки добитник награде „Добричин прстен“. За Радета Марковића ова највећа глумачка награда за животно дело била је круна каријере. Као епилог, остали су неизбрисиви трагови у историји југословенске и српске културе, и на крају изложба којом га изнова обасјавамо, што је дужност Музеја позоришне уметности Србије.

[77] Оливера Марковић у: Зоран Т. Јовановић, Нав. дело, 227.

ПОЗОРИШНЕ УЛОГЕ

1942.

ВИКТОР, Жилијен Ришер: *На висини 3200 метара*. Режија Петар Радовановић. Академско позориште „Бранко Крсмановић“ (Коларчева задужбина, 7. април)

ЂУРАШКО, Милутин Бојић: *Краљева јесен*. Режија Петар Радовановић и Миодраг Пенчић Пољански. Академско позориште „Бранко Крсмановић“ (1. мај)

СЛУГА, Јаков Игњатовић: *Вечити младожења*. Режија Петар Радовановић. Академско позориште „Бранко Крсмановић“ (Коларчева задужбина, јун)

ПИРГОПОЛИНИК, Плаут: *Хвалисави војник*. Режија Петар Радовановић. Академско позориште „Бранко Крсмановић“ (Коларчева задужбина, 5. август)

ТУРЧИН, Марин Држић: *Манде*. Режија Петар Радовановић. Академско позориште „Бранко Крсмановић“ (Коларчева задужбина, 21. октобар)

ЖАН ДИЈАР, Драгослав Витолић: *Последњи гост*. Режија Петар Радовановић. Академско позориште „Бранко Крсмановић“ (Коларчева задужбина, 30. децембар)

1943.

МИШЕЛ БУЈЕ, Клод-Андре Пиже: *Срећни дани*. Режија Петар Радовановић. Академско позориште (март)

1945.

АНДРЕЈ, М. Клопчич: *Мати*. Режија Соја Јовановић. Културно-уметничка група „Иво Лола Рибар“.

ДЕНИС, непознати совјетски аутор: *Довиђења, девојке*. Режија Соја Јовановић. Културно-уметничка група „Иво Лола Рибар“.

КАЈГАНА, Н. В. Гоголъ: *Женидба*. Режија Радош Новаковић. Омладинско позориште (март)

ЗАВЈАЛОВ, В. Катајев: *Путем дрвећа*. Режија Јурij Ракитин. Академско позориште КУД „Бранко Крсмановић“ (октобар)

1947.

КУРЈАТИН, А. П. Чехов: *Хирургија*. Режија Соја Јовановић, Академско позориште „Бранко Крсмановић“ (18. април).

ЛАСУКОВ, Н. А. Њекрасов: *Јесења досада*. Режија Соја Јовановић. Академско позориште „Бранко Крсмановић“ (18. април)

1948.

ЛЕНГДОН, СЕНАТОР, А. д’ Исо и Џ. Гау: *Поручник Брет (Дубоки су корени)*. Режија Соја Јовановић. Академско позориште „Бранко Крсмановић“ (1. јун)

ЖИКА, Бранислав Нушић: *Сумњиво лице*. Режија Соја Јовановић. Академско позориште (31. октобар)

1949.

ДРУГИ ГОСТ, А. Н. Островски: *Уносно место*. Режија др Марко Фотез. Београдско драмско позориште (2. април)

РАДАК, Ђура Јакшић: *Станоје Главаш*. Режија Милан Ђоковић. Народно позориште у Београду (12. новембар)

1950.

ОЛИВЕР, Вилијам Шекспир: *Како вам драго*. Режија др Марко Фотез. Београдско драмско позориште (15. фебруар)

ШТАНЦИКА, Коста Трифковић: *Избирачица*. Режија Соја Јовановић и Мирослав Дедић. Народно позориште (20. мај)

ЏЕРАЛД КРОФТС, Џон Б. Пристли: *Инспектор је дошао*. Режија Предраг Динуловић. Београдско драмско позориште (5. децембар)

1951.

ОТАЦ ФРА БЕРНАРДО, Мирко Божић: *Повлачење*. Режија Соја Јовановић. Београдско драмско позориште (17. фебруар)

ВЛАДА, Чедомир Миндеровић: *Купина се расцветала*. Режија Предраг Динуловић. Београдско драмско позориште (2. јун)

БОПЕРТУЈ, Ежен Лабиш, Марк Мишел: *Сламни шешир*. Режија Соја Јовановић. Београдско драмско позориште (12. октобар)

БИФ, Артур Милер: *Смрт трговачког путника*. Режија Предраг Динуловић. Београдско драмско позориште (6. децембар)

1952.

РИВУАР, Арман Салакру: *Ноћи гнева*. Режија Миња Дедић. Београдско драмско позориште (2. фебруар)

ХЕКТОР, Жан Ануј: *Бал лопова*. Режија Соја Јовановић. Београдско драмско позориште (20. март)

СТЕНТОН, Џон Б. Пристли: *Опасна окука*. Режија Предраг Динуловић. Београдско драмско позориште (15. мај)

ВОЛТЕР БЕРНС, Бен Хект, Чарлс Макартур: *Насловна страна*. Режија Соја Јовановић. Београдско драмско позориште (31. октобар) – алтернација Никола Поповић

1953.

РАЗУМИХИН, Ф. М. Достојевски: *Злочин и казна*. Режија Миња Дедић. Београдско драмско позориште (21. новембар)

1954.

ПЕТРУЧИО, Вилијам Шекспир: *Укроћена горопад*. Режија Предраг Динуловић. Београдско драмско позориште (6. јануар)

ЏЕЈМС ЏАРВИС, Алан Патон: *Плачи, вољена земљо*. Режија Соја Јовановић. Београдско драмско позориште (26. фебруар)

БЕРБЕРИН ШУ-ФУ, Бертолт Брехт: *Добри човек из Сечуана*. Режија Соја Јовановић. Београдско драмско позориште (19. октобар)

ПОП СПРИРА, Стеван Сремац: *Поп Ћира и поп Спира*. Режија Предраг Динуловић. Београдско драмско позориште (29. децембар)

1955.

ЏОН ХЕЈЛ, Артур Милер: *Лов на вештице*. Режија Предраг Динуловић. Београдско драмско позориште (16. април)

ЧИТАЧ, ГАЗДА ЈАПИЦА, Мирослав Крлежа: *Легенде* (*Краљево*). Режија Миња Дедић. Београдско драмско позориште (1. октобар)

ПРИПАДНИК АДМИРАЛСКЕ ФАЛАНГЕ, Мирослав Крлежа: *Легенде* (*Кристифор Колумбо*). Режија Миња Дедић. Београдско драмско позориште (1. октобар)

ЖИКА, Бранислав Нушић: *Сумњиво лице*. Режија Соја Јовановић. Београдско драмско позориште (11. новембар)

1956.

БРИК, Тенеси Вилијамс: *Мачка на усијаном лименом крову*. Режија Миња Дедић. Београдско драмско позориште (29. фебруар)

ПОЦО, Самјуел Бекет: *Чекајући Годоа.* Режија Василије Поповић. Атеље 212 (17. децембар)

1957.

ЈОВАН, Миодраг Павловић: *Кораци у другој соби*. Режија Василије Поповић. Атеље 212 (31. октобар)

НИКОЛЕТИНА БУРСАЋ, Бранко Ћопић: *Доживљаји Николетине Бурсаћа*. Режија Миленко Маричић. Београдско драмско позориште (6. децембар)

1958.

ГАС, Артур Милер: *Сећање на два понедељка*. Режија Соја Јовановић. Београдско драмско позориште (15. март)

1959.

ВАЛ, Тенеси Вилијамс: *Силазак Орфеја*. Режија Миња Дедић. Београдско драмско позориште (31. јануар)

КРАЉ АЛЕКСАНДАР, Милош Црњански: *Конак*. Режија Предраг Динуловић. Савремено позориште, Сцена на Црвеном крсту (6. октобар)

1960.

ЕДМУНД ДАРЕЛ, Јуџин О'Нил: *Чудна међуигра*. Режија Миленко Маричић. Савремено позориште, Сцена на Црвеном крсту (8. јануар)

Слободан Марковић (избор и адаптација): *Сценски приказ поезије*, режија Бода Марковић. Академско позориште „Бранко Крсмановић" (18. март)

1961.

ПРИПОВЕДАЧ, Пуриша Ђорђевић: *Девојка с насловне стране*. Колективна режија. Драмска дружина А (Загреб, 27. март)

1962.

МИРКО ОБЛАК, Слободан Стојановић: *Опасне воде*. Колективна режија. Драмска дружина А (фебруар)

1963.

?, Миодраг Ђурђевић: *На крају узми своје лице*. Колективна режија. Драмска дружина А (фебруар)

1964.

?, Јован Ћирилов: *Од галеба до црвених мора*. Режија Стеван Штукеља. Академско позориште „Бранко Крсмановић" (11. март)

ЉУБИНКО, Александар Поповић: *Љубинко и Десанка*. Режија Раде Марковић. Атеље 212 (30. децембар)

1966.

ЖАН-ПОЛ МАРА, Петер Вајс: *Прогањање и убиство Жан-Пола Мараа како их приказује глумачка трупа азила у Шарантону и под вођством Маркиза де Сада*. Режија Мира Траиловић. Атеље 212 (28. јануар)

1968.

ТОДОР I, Александар Поповић: *Крмећи кас*. Режија Небојша Комадина. Атеље 212 (24. фебруар 1966, улогу преузео 18. маја 1968) – алтернација Миодраг Петровић Чкаља

ДРАГОЈКО, Александар Поповић: *Капе доле*. Режија Љубомир Драшкић. Атеље 212 (17. фебруар)

1970.

КЊАЗ МИЛОШ ОБРЕНОВИЋ, Живојин Лазић: *Кнежев секретар*. Режија Браслав Борозан. Народно позориште у Београду (19. октобар)

ОДИСЕЈ, Велимир Лукић: *И смрт долази на Лемно*. Режија Арсеније Јовановић. Народно позориште у Београду, Театар Круг 101 (10. децембар)

1971.

ИВАН, Јован Христић: *Тераса*. Режија Предраг Бајчетић. Народно позориште у Београду (26. децембар)

1972.

ИЉА ИЉИЋ ОБЛОМОВ, И. А. Гончаров: *Обломов*. Режија Градимир Мирковић. Народно позориште у Београду, Сцена Земун (11. март)

РАУЛ СИГРУД МОРГЕНС, Мирослав Крлежа: *Аретеј или Легенда о Светој Анцили, рајској птици*. Режија Георгиј Паро. Дубровачке љетње игре, Тврђава Бокар (20. август)

1973.

АНЂЕЛО, Вилијам Шекспир: *Мера за меру*. Режија Хореа Попеску. Народно позориште у Београду (23. фебруар)

1974.

ЏОРЏ МУР, Том Стопард: *Акробати*. Режија Мира Траиловић. Атеље 212 (5. март)

ПОЛОНИЈЕ, Вилијам Шекспир: *Хамлет*. Режија Дино Радојевић. Дубровачке љетње игре, Тврђава Ловријенац (август)

1976.

НИКОЛА ТЕСЛА, Милош Црњански: *Тесла*. Режија Градимир Мирковић. Народно позориште Босанске крајине, Бањалука (18. јун)

1977.

?, *Тајни дневник Лазе Костића* (јавно читање). Режија Бода Марковић. Театар поезије (18. фебруар)

КИР ЈАЊА, Јован Стерија Поповић: *Тврдица*. Режија Дејан Мијач. Удружење филмских уметника Србије (5. децембар)

1979.

ЈОАКИМ, Добривоје Илић: *Јоаким*. Режија Миња Дедић. Београдско драмско позориште (20. октобар)

Слободан Марковић: *175 година Првог српског устанка*. Режија Бода Марковић. Београд, ванпозоришна продукција (12. децембар)

1980.

ФЕЛИКС БЛАГОЈЕВИЋ, Слободан Стојановић: *Преноћиште*. Режија Миленко Маричић. Београдско драмско позориште (21. октобар)

1981.

АНТОНИО САЛИЈЕРИ, Питер Шефер: *Амадеус*. Режија Паоло Мађели. Београдско драмско позориште (7. март)

ПОЦО, Самјуел Бекет: *Чекајући Годоа*. Режија Василије Поповић. Атеље 212 (21. новембар) – обнова

АДМИРАЛ ЛОРД РАДСТОК, Едвард Бонд: *Луда*. Режија Слободан Унковски. Београдско драмско позориште (11. октобар)

1982.

МИХАЈЛО ПАВЛОВИЋ, Душан Ковачевић: *Сабирни центар*. Режија Љубомир Драшкић. Београдско драмско позориште (15. октобар)

1983.

СТЕВАН ОГЊАН, Ђорђе Лебовић: *Сентандрејска рапсодија*. Режија Милан Лазин. Београдско драмско позориште (6. фебруар)

Међу јавом и међ сном. Поводом 20 година Театра поезије. Театар поезије (27. октобар)

1984.

СЛИКАР, Славко Грум: *Догађај у месту Гоги*. Режија Златко Свибен. Београдско драмско позориште (8. јануар)

ВИСАРИОН ГЕНРИХОВИЧ, Божидар Зечевић: *Пивара*. Режија Паоло Мађели. Београдско драмско позориште (21. октобар)

1985.

РИКАРД ФАУСНЕР, Иво Брешан: *Нечастиви на Филозофском факултету*. Режија Вида Огњеновић. Звездара театар (1. април)

ПОТПУКОВНИК СВЕТОЗАР, Александар Поповић: *Пазарни дан*. Режија Горан Марковић. Звездара театар (17. октобар)

1987.

ПЕТАР, Ернест Брил: *Марија Магдалена и апостол и после Тајне вечере*. Режија Желимир Орешковић. Народно позориште у Београду, Сцена Земун (1. новембар)

1988.

ПОЛИТИКАНТ, Миодраг Илић: *Апис*. Режија Дејан Мијач. Народно позориште у Београду, Сцена Земун (6. март)

СЕРДАР РАДОЊА, Петар Петровић Његош: *Горски вијенац*. Режија Вида Огњеновић. Вуков сабор у Тршићу (18. септембар), центар „Сава“ (13. новембар)

ХЕЈБЕРГ, Пер Улов Енквист: *Из живота кишних глиста*. Режија Ивана Вујић. Српско народно позориште, Нови Сад (24. мај), Атеље 212, Театар у подруму (31. октобар)

МЛАДЕН ЂАКОВИЋ, Бранислав Нушић: *Покојник*. Режија Павле Минчић. Народно позориште у Београду, Сцена Земун (22. новембар)

1989.

МИХАЈЛО ПАВЛОВИЋ, Душан Ковачевић: *Сабирни центар*. Режија Љубомир Драшкић. Београдско драмско позориште (обнова 8. март)

ФРАНЦИСКУС ФОСКАРИ, Вида Огњеновић: *Кањош Мацедоновић*. Режија Вида Огњеновић. Град театар, Будва (28. јул)

1990.

КАСТРУЧИО, Џон Вебстер: *Војвоткиња од Малфија*. Режија Ивана Вујић. Народно позориште у Београду (18. фебруар)

Атеље 212 кроз векове, гала корисница. Режија Љубомир Драшкић. Сава центар (7. јун)

СЛАВОЉУБ МУЧЕНИ, Александар Поповић: *Ноћна фрајла*. Режија Ненад Илић. Народно позориште у Београду, Мала сцена (20. јун)

1991.

ПОСЛАНИК, Жан Жене: *Балкон*. Режија Ивана Вујић. Београдско драмско позориште (11. април)

ВЕРЛЕ, Хенрик Ибзен: *Дивља патка*. Режија Никола Јевтић. Атеље 212 (23. мај)

1993.

ЂОВАНИ, Дарио Фо: *Нећу да платим*. Режија Ненад Бојић. Театар на Гардошу, Земун (16. фебруар)[78]

ОТАЦ, Татјана Петернек Алексић: *Последњи сунчани дан*. Режија Примож Беблер. Мало позориште „Душко Радовић“ (7. април)

ЏОНАТАН ПИЧАМ, Бертолт Брехт: *Просјачка опера*. Режија Ивана Вујић. Битеф театар (29. септембар)

МАРКО ВУЈИЋ, Јован Стерија Поповић: *Лажа и паралажа*. Режија Егон Савин. Атеље 212 (18. децембар)

1994.

ДОКТОР МАЛАЦУКА, Карло Голдони, Емануило Јанковић: *Терговци*. Режија Вида Огњеновић. Југословенско драмско позориште (17. мај)

БАЗИЛИЈЕ, Педро Калдерон де ла Барка: *Живот је сан*. Режија Никита Миливојевић. Народно позориште у Београду (8. новембар)

1995.

ЂАКОМО КАЗАНОВА, Владимир Секулић: *Конте Зановић*. Режија Радмила Војводић. Град театар, Будва (17. август)

1996.

ИЛИЈА ГАРАШАНИН, Светлана Велмар-Јанковић: *Кнез Михаило*. Режија Димитрије Јовановић. Југословенско драмско позориште (5. март)

СТЕВАН, Владимир Арсенијевић: *У потпалубљу*. Режија Никита Миливојевић. Југословенско драмско позориште (11. април)

[78] Претпремијера – Отворено позориште Дом културе „Студентски град“ (6. фебруар)

1997.

ДУШИЦА, Вилијам Шекспир: *Сан летње ноћи*. Режија Никита Миливојевић. Град театар, Будва и Народно позориште у Београду (6. јул)

1998.

ГУБЕРНАТОР, Н. В. Гоголь, Татјана Мандић Ригонат: *Мртве душе*. Режија Дејан Мијач. Југословенско драмско позориште, Театар „Бојан Ступица“ (6. мај)

ОТАЦ, Давид Албахари, Ивана Димић: *Мамац*. Режија Мира Ерцег. Народно позориште у Београду, Мала сцена (29. октобар)

1999.

ХОР ПЕРСИЈАНСКИХ СТАРАЦА, Есхил: *Персијанци*. Режија Народно позориште у Београду (9. април)

2000.

ВИТОРЕ КАРПАЧО, СЛИКАР, Лаза Костић: *Максим Црнојевић*. Режија Никита Миливојевић. Народно позориште у Београду, Велика сцена (25. април)

2002.

ПУКОВНИК 3, Горан Марковић: *Пандорина кутија*. Режија Горан Марковић. Београдско драмско позориште (18. јануар)

ДОСИТЕЈ ОБРАДОВИЋ, Радослав Петковић: *Судбина и коментари*. Режија Алиса Стојановић. Народно позориште у Београду (6. март)

ЏИВО, Мирослав Крлежа: *Скуп*. Режија Јагош Марковић. Југословенско драмско позориште (15. март)

2003.

ПОЕТА, Јагош Марковић: *Говорница*. Режија Јагош Марковић. Југословенско драмско позориште (15. фебруар)

?, Роланд Симелфенинг: *Push-up*. Режија Ивана Вујић. Позориште „Мата Милошевић“ ФДУ (10. новембар)

2004.

ПЕРА ПИСАР, Бранислав Нушић: *Госпођа министарка*. Режија Јагош Марковић. Народно позориште у Београду (10. март)

СТРОФИЈЕ, Данило Киш: *Електра.* режија Јагош Марковић. Београдски летњи фестивал БЕЛЕФ (2. јул)

2005.

ПРОФЕСОР, Горан Марковић: *Делиријум тременс*. Режија Горан Марковић. Београдско драмско позориште (25. април)

ГОСПОДИН ЈОВИЋ, 80, НИКО И НИШТА, ФРЕДИЈЕВ И ДАДИН ОТАЦ, Биљана Србљановић: *Скакавци*. Режија Дејан Мијач. Југословенско драмско позориште (26. април)

2006.

ЕСКАЛО, Вилијам Шекспир: *Ромео и Јулија*. Режија Ивана Вујић. Народно позориште у Београду (7. новембар)

УЛОГЕ У РАДИО-ДРАМАМА

Спикер и члан Драмске редакције Радио Београда од 1. октобра до 31. децембра 1946.

1946.

Јован Стерија Поповић: *Кир Јања*

1953.

Антон Павлович Чехов: *Три приче*, режија Мирослав Митровић и Милан Ракић

Олдус Хаксли: *Случај Хатон*, адаптација Владимир Царин, режија Мира Траиловић (улога: Хенри Хатон)

Федерико Гарсија Лорка: *Крваве свадбе*, превод Радивоје Николић, режија Бојан Ступица (улога: Леонардо)

1954.

Стеван Сремац: *Поп Ћира и поп Спира*, режија Мића Томић

Бертолт Брехт: *Добри човек из Сечуана*, адаптација и режија Соја Јовановић (улога: Берберин Шу Фу)

Џејмс Максвел Андерсон (по Алану Патону): *Плачи, вољена земљо*, превод Драгослав Андрић, режија Соја Јовановић (улога: Џејмс Џарвис)

Миодраг Ђурђевић: *Догађај у ноћи*, режија Мића Томић

1955.

Ноел Кауард: *Кратак сусрет*, превод Ирма Флис, адаптација и режија Неда Деполо (улога: Алек Харви)

1956.

Џон Голсворди: *Кит Дарант*, драматизација и режија Неда Деполо

1957.

Анонимни аутор: *Зелена патрола*, режија Владимир Царин

Александар Поповић: *Неће да једе, неће да спава*, режија Мића Томић

Живорад Шиља Михајловић и Мирослав Митровић: *Улица без излаза*, режија Мирослав Митровић

1958.

Бранко Ћопић: *Доживљаји Николетине Бурсаћа*, адаптација и режија Мића Дедић (улога: Николетина Бурсаћ)

Иван Ивањи: *Под звезданим временом*, режија Слободан Седлар

1959.

Радивоје Лола Ђукић: *Драма без наслова*, режија Радивоје Лола Ђукић (улога: Он)

Жан Жироду: *Ондина*, адаптација Станислав Бајић, режија Мира Траиловић

Александар Поповић: *Црвени Архимед*, режија Владимир Царин

Ј. и С. Тиран: *Црни зид*, режија Петар Богићевић

1960.

Миодраг Ђурђевић: *Доручак у мотелу*, режија Мира Траиловић (улога: Човек од ауторитета)

Џемс Бари: *Дванаест фунти*, режија Владимир Царин (улога: Хери Симс)

1961.

Уго Бети: *Истрага*, превод Југана Стојановић, адаптација Неда Деполо, режија Слободан Седлар (улога: Инспектор)

Радомир Константиновић: *Еуридика*, режија Василије Поповић (улога: Господин)

Гордан Михић: *Жуте ципеле*, режија Никола Поповић

Бода Марковић (рецитал црначке поезије): *Африко, реци, Африко*, режија Бода Марковић

Душан Матић: *Орфејев пут светлости*, режија Бода Марковић

Џон Мортимер: *Понесите ручни пртљаг*, превод Нада Ћурчија Продановић, режија Миленко Маричић

Павле Угринов: *Двадесет осма верзија*, режија Владимир Петрић (улога: Шеф)

Александар Поповић: *Дух у хотелу*, режија Петар Богићевић (улога: Председник Удружења речних риболоваца)

Мери О'Хара: *Моја пријатељица Флика*, режија Дарко Татић

Миливој Гажи: *Први задатак*, режија Дарко Татић

1962.

Станислав Бајић: *Осмех Мари Луизе*, режија Бода Марковић

Филип Вајд: *Слатко и горко*, режија Слободан Седлар

Момчило Настасијевић: *Код вечите славине*, режија Бода Марковић

Ив Шатлен: *Интимна вечера*, режија Дарко Татић

1964.

Душица Манојловић: *Шести разред*, режија Нада Бјелогрлић (улога: Казимиров тата)

Џорџ Бернард Шо: *Ђаволов ученик*, превод Станислав Винавер, адаптација Јован Јеремић, режија Слободан Седлар (улога: Свештеник Андерсон)

Живорад Михајловић: *Сведок са прозора*, режија Петар Богићевић

Маја Зрнић: *Преваспитавање*, режија Нада Бјелогрлић

1965.

Зоран Поповић: *Случај поштанског сандучета*, режија Олга Брајовић

Јосип Кришковић: *Хотел Марс*, режија Јован Ћурић

Велибор Михић: *Везе*, режија Нада Бјелогрлић

1966.

Јованка Јоргачевић: *Нешто о таленту уопште*, режија Олга Брајовић

Слаби Здењак: *Црвенкапа, Зеленкапа, Плавенкапа*, режија Јован Ћурић

Иван Цанкар: *Мартин Качур*, адаптација и режија Бода Марковић (улога: Мартин Качур)

Драгослав Николић: *Реформатор*, режија Јован Ћурић (улога: Јелисије)

Доминик Смоле: *Весела игра у тамном*, режија Петар Богићевић

Рене Д'Обалдија: *Незнани генерал*, превод Јована Јеремић, режија Петар Богићевић (улога: Генерал Ахил Боје де Шамфо Мурон)

Данило Николић: *Данијел Дефо – Писац на срамном стубу*, режија Бода Марковић (улога: Данијел Дефо)

Радоје Радовановић: *Породично вече*

1967.

Данко Поповић: *Иван Петровић Павлов – гладни пси*, режија Бода Марковић

Михаил Булгаков: *Бекство*, превод Петар Вујичић, режија Петар Богићевић (улога: Парамон Илјич Корзухин)

Бил Белоцерковски: *Бура*, превод, адаптација и режија Мирослав Беловић

Благоја Иванов: *Пегаз*, превод Влада Урошевић и Дејан Познановић, режија Бода Марковић

Луиђи Пирандело: *Није то ништа озбиљно*, превод Југана Стојановић, адаптација Владимир Стаменковић, режија Петар Богићевић

Станислав Гроховјак: *Дан одликовања*, превод Јан Новаковски, режија Бода Марковић

Јануш Красињски: *Одлагање*, режија Бода Марковић

Борисав Атанасковић: *Старци на рингу*, режија Александар Пантелић

Данило Николић: *Антон ван Левенхук – Први ловац микроба*, режија Нада Бјелогрлић (улога: Трговац Филипс)

1968.

Данко Поповић: *Пензија за дората*, режија Олга Брајовић

Михајло Максимовић: *Мали буквар за велику децу*, режија Никола Веселиновић

Жил Ренар: *Брачни колач*, режија Петар Банићевић Богићевић (улога: Бертин супруг)

Франк Марсел: *Изабела и пеликан*, режија Бода Марковић

Тауфик ел Хаким: *Игра смрћу*, режија Петар Теслић (улога: Историчар)

Рене Д'Обалдија: *Два пања или Едуард и Агрипина*, драматизација Радомир Једлински, режија Радослав Лазић

1969.

Љубивоје Ршумовић: *Тринаеста година*, режија Олга Брајовић

Франсоа Рабле: *Гаргантуа и Пантагруел* – 1. део, превод Станислав Винавер, драматизација Мирјана Стефановић, режија Бода Марковић

Франсоа Рабле: *Гаргантуа и Пантагруел* – 3. део, превод Станислав Винавер, драматизација Мирјана Стефановић, режија Бода Марковић

Коле Чашуле: *Вртлог*, режија Олга Брајовић

Фјодор Михаилович Достојевски: *Крокодил*, режија Радослав Лазић (улога: Иван Матвејич)

1970.

Борка Живић: *Дуго путовање по соби*, режија Олга Брајовић

Александар Вучо: *Момак и по хоћу да будем*, режија Бода Марковић

Радмила Поповска: *Уздаси*, режија Олга Брајовић

Момо Капор: *Биографија 1937*, режија Бода Марковић

Милан Шећеровић. *Купање*, режија Бода Марковић

Владимир Личина: *На обали реке*, режија Милорад Волић

Антон Павлович Чехов: *Просидба*, режија Гордана Бошков (улога: Иван Васиљевич Ломов)

Франсоаз Колен: *Мајстори пливачи*, режија Зоран Тасић

1971.

Зоран Поповић, Петар Пајић: *Зелена пијаца*, режија Бода Марковић

Момо Капор: *У поверењу*, режија Бода Марковић (улога: Пензионер Гаврило Вучковић)

Пер Гунар Евандер: *Демонстрант*, режија Олга Брајовић

Велимир Лукић: *И смрт долази на Лемно*, режија Арсеније Јовановић (улога: Одисеј)

Новица Савић: *Хотел страха*, режија Милан Шећеровић (улога: Гост)

Колин Фри: *Дрименштатер*, превод Марија Ранков, режија Василије Поповић

1972.

Божидар Божовић: *Брачни саветници*, режија Олга Брајовић

Мирјана Стефановић: *Велико спремање*, режија Олга Брајовић

Драган Лукић: *Прича о лутки шуми*, режија Олга Брајовић

Јован Христић: *Тераса*, режија Предраг Бајчетић (улога: Иван)

Амос Кенан: *Лав*, режија Владимир Момчиловић
Миодраг Ђурђевић: *Важан човек*, режија Миодраг Ђурђевић
Роберто Гвичардини: *Перела, човек од дима*, режија Бода Марковић

1973.

Мирослав Беловић: *Пола века Академског позоришта*, режија Мирослав Беловић
Михал Тонецки: *Дошао Пан Лонек*, превод Петар Вујичић, режија Олга Брајовић
Луси Бејт: *Силни свилоруни са Сул Скерија*, превод Марија Ранков, адаптација Александар Обреновић, режија Василије Поповић

1974.

Александар Поповић: *Коштано брашно*, режија Олга Брајовић
Јелица и Миодраг Зупанц: *Замена*, режија Драгомир Зупанц
Кит Хиндел: *Суђење Ендруу Џексону*, превод Милена Шафарик, режија Зоран Тасић
Бери Хајнс: *Последња Билијева тезга*, превод и адаптација Љиљана Којић Богдановић, режија Зоран Тасић

1975.

Миодраг Јанковић: *Јохан Гутенберг – Човек мимо света*, режија Нада Бјелогрлић
Светозар Влајковић: *Рођендан једног подстанара*, режија Василије Поповић (улога: Подстанар)
Израел Хоровиц (монодрама): *Поштеђен*, превод Марија Ранков, режија Зоран Тасић
Урс Видмер: *Планинар*, превод Олга Шафарик, драматизација Александар Обреновић, режија Зоран Тасић
Душан Матић: *Руке на сновима*, драматизација Неда Деполо, режија Бода Марковић

1976.

Светозар Влајковић: *Кад се ветар буди међу гранама*, режија Олга Брајовић
Анонимни аутор: *Олъантај*, режија Бода Марковић
Јелица и Миодраг Зупанц: *Кућа на Калварији*, режија Бода Марковић
Милан Ковачевић: *Аљенде*, режија Бода Марковић (улога: Салвадор Аљенде)

1977.

Вида Огњеновић: *Црна кафа код сопрана*, режија Вида Огњеновић
Борка Живић: *Једно лето с оцем*, режија Олга Брајовић
Душан Николић: *У Месечевој утроби*, режија Бода Марковић
Миленко Ратковић: *Празна ловачка торба*, режија Бода Марковић
Милан Кундера: *Пар ушију и две свадбе*, режија Владимир Момчиловић (улога: Директор школе)
Вилијам Шекспир: *Ричард Други*, превод Живојин Симић и Сима Пандуровић, адаптација и режија Бода Марковић (улога: Џон од Гонта)
Џери Џоунс: *Змија*, превод Слободанка Милачић, драматизација Даша Дрндић, режија Бода Марковић (улога: Виктор Рејбенд)
Франко Руфини: *Мале способности*, превод Југана Стојановић, режија Миро Мароти
Вељко Радовић: *Осамнаесторица*, режија Предраг Делибашић (улога: Карло Железник)

1978.

Драгутин Маловић: *Ми, ви, змајеви* – 2. део, режија Бода Марковић
Јасмина Њаради: *Јован Стерија Поповић*, режија Бода Марковић (улога: Муж из „Женидбе и удадбе“)
Верослав Ранчић: *Сунце залази за надвожњак*, режија Никола Јевтић

1979.

Јован Стерија Поповић: *Кир Јања*, режија Бода Марковић (улога: Кир Јања)
Ференц Каринти: *Гласови*, режија Геза Варга (улога: Усамљеник)

Зоран Живковић: *Алберт Ајнштајн*, режија Зоран Тасић
Давид Албахари: *Измишљени интервју о стварној смрти – Мартин Лутер Кинг*, режија Зоран Тасић
Јасмина Зец: *Записници и плакати певачке дружине*, режија Предраг Делибашић (улога: Стево Котуровић)
Милош Милосављевић: *Козјом стазом до врха равнице*, режија Олга Брајовић
Милош Гојковић: *Мистериозни Саша*, режија Миодраг Богић

1980.

Добривоје Илић: *Јоаким*, режија Миња Дедић (улога: Јоаким Вујић)
Хозе Луис Гомез, Емилио Хернандес: *Каспар од Петера Хандкеа*, режија Бода Марковић
Миодраг Ђукић: *Наследници*, режија Бода Марковић (улога: Адвокат)
Видосав Стевановић: *Мој Лазаре*, режија Нада Бјелогрлић
Милан Раде Николић: *Тако леп и ружан дан нисам видео*, режија Бода Марковић
Бено Зупанчич: *Путовање с Одисејем*, режија Бода Марковић
Воле Шојинка: *Искушење брата Џеробома*, режија Србољуб Божиновић
Божидар Зечевић: *Луј Адамич: До победе и смрти*, режија Бода Марковић (улога: Луј Адамич)

1981.

Слободан Стојановић: *Преноћиште*, режија Владимир Плаовић (улога: Феликс Благојевић, мађионичар)
Јара Рибникар: *Живот и прича*, адаптација и режија Србољуб Божиновић

1982.

Иван Сергејевич Тургењев: *За властеоским доручком,* превод Љубомир Максимовић, режија Предраг Делибашић
Александар Веденски: *Извесна количина разговора*, режија Олга Брајовић (улога: Први лудак)
Александар Обреновић: *Магличаста мрља*, режија Александар Обреновић (улога: Изгубљени господин)

1983.

Александар Обреновић: *Број један*, режија Александар Обреновић
Димитрије Рупел: *Снови старога Мурна*, режија Бода Марковић
Александар Обреновић: *Вишеугаони троугао*, режија Александар Обреновић (продукција Радио Нови Сад)

1984.

Божидар Зечевић: *Луис Буњуел: Вера, пожуда и смрт*, режија Бода Марковић (улога: Луис Буњуел)
Цецилија Левејд: *Љубитељи галеблјег меса*, режија Нада Бјелогрлић
Вида Огњеновић: *Вучји зев*, режија Вида Огњеновић

1985.

Ги Ленен: *Атмосфере, дијапазони*, превод Иванка Марковић-Павловић, режија Бода Марковић
Ђорђе Лебовић: *Трагање по пепелу*, режија Бода Марковић
Бода Марковић: *Душан Матић*, режија Бода Марковић
Ханс Магнус Енценсбергер: *Узалудни Левијатан*, режија Горан Цветковић
Павел Лужан: *Рашчарани круг*, превод Гојко Јањушевић, режија Нада Бјелогрлић
Љубиша Јоцић: *Парадоксална жаба*, режија Бода Марковић
Чарлс Хопкинс: *Авион за Њујорк*, адаптација Катарина Пејовић, режија Горан Цветковић (улога: Боби Орао)

1986.

Југослав Бошњак: *Посмртна искуства у Бардоу*, режија Бода Марковић

Раша Ливада: *Чистилиште*, режија Нада Бјелогрлић
Џон Грин: *Ишчашење*, режија Олга Брајовић
Бода Марковић: *Федерико Гарсија Лорка*, режија Бода Марковић
Братислав Љубишић: *Јован Бијелић*, режија Бојан Лазовић (улога: Иво Андрић)

1987.

Мирослав Савићевић: *Реч, песма, повест и смрт – почетак и свршетак*, режија Бода Марковић
Мирослав Савићевић: *Реч, песма, повест и смрт – реч – 1. део*, режија Бода Марковић
Мирослав Савићевић: *Реч, песма, повест и смрт – реч – 2. део*, режија Бода Марковић
Мирослав Савићевић: *Реч, песма, повест и смрт – песма*, режија Бода Марковић
Марк Рејнолдс: *Пас*, адаптација Зоран Поповић, режија Бода Марковић
Емброуз Бирс: *Причица*, драматизација Војислав Донић, режија Бода Марковић (улога: Писац)

1988.

Петар Петровић Његош: *Горски вијенац*, адаптација и режија Вида Огњеновић (улога: Сердар Радоња)
Даница Србић, Слободан Ракитић: *Милан Ракић*, режија Нада Бјелогрлић (улога: Иво Андрић)
Мајкл Уол: *Хирошима*, превод Радмила Лазаревић, режија Мирослав Јокић
Маша Јеремић: *Пацови, или Alea edetur*, режија Мирослав Јокић
Фрида Видгоровна, Јефим Еткинд, Мирослав Јокић: *Случај Јосифа Бродског*, режија Мирослав Јокић
Алекс Тимоти: *Обична прича*, режија Мирослав Јокић
Жан-Батист Поклен Молијер: *Смешне прециозе*, режија Бода Марковић (улога: Горжибис)

1989.

Миодраг Илић: *Легенда о земљи Лазаревој*, режија Бода Марковић (улога: Мурат)
Вилијам Шекспир: *Хенри Пети*, адаптација Милорад Стевановић, режија Бода Марковић
Пуриша Ђорђевић: *Лола*, режија Бода Марковић (улога: Уредник)
Милена Ноковић: *Ноћ пада на Косово*, режија Бода Марковић (улога: Мурат)
Александра Јовићевић, Ивана Вујић: *Зинка Кунц у Њујорку*, режија Ивана Вујић (улога: Томас Едисон)

1990.

Душан Ристић: *Венеција, година нулта (или искушење и смрт Светог Херонима)*, режија Мирослав Јокић (улога: Свештеник)
Веселин Кљајић (по мотивима „Браће Карамазових“ Ф. М. Достојевског): *Ваистину воскресе*, режија Веселин Кљајић (улога: Отац Пајсије)
Хенрик Ибзен: *Стубови друштва*, адаптација Весна Језеркић, режија Бода Марковић (улога: Карстен Берник)
Драган Клаић: *Средњовековна комедија*, режија Бода Марковић (улога: Букванте)
Александар Ђаја: *Битка за Сењак*, режија Бода Марковић (улога: Андрија Марић)

1991.

Ђорђе Костић: *Прва ноћ*, режија Татјана Вранић

1992.

Бранислав Нушић: *Томаида*, адаптација Рашко В. Јовановић, режија Никола Јевтић (улога: Дмитар)
Силвија Јестровић: *Талпа*, режија Ирена Ристић (улога: Мартин Смит)
Мирко Милорадовић: *Овуда, господине Андрићу*, режија Мирослав Јокић (улога: Иво Андрић)

1994.

Александар Обреновић: *Глуви диригент*, режија Александар Обреновић (улога: Лекар)
Проспер Мериме: *Локис*, превод и драматизација Бошко Милин, режија Божидар Ђуровић (улога: Професор Витенбах)

Стеван Сремац: *Политички мученик*, режија Рашко Јовановић (улога: Господин Петронијевић)
Томас Ман: *Замењене главе*, превод Бранимир Живојиновић, адаптација и режија Божидар Ђуровић (улога: Томас Ман)

1995.

Харолд Пинтер: *Љубавник*, превод Марина Николић, режија Мирослав Јокић (улога: Ричард)
Рашко В. Јовановић: *Оливера Марковић*, режија Рашко В. Јовановић

1996.

Мирјана Бјелогрлић: *Анђео са доручком*, режија Нада Бјелогрлић (улога: Др Фројд)
Харолд Пинтер: *Колекција*, режија Мирослав Јокић (улога: Џејмс)
Ружица Мрвић: *Не дам да те поједе тишина*, режија Бода Марковић (улога: Деда Драга)
Ружица Мрвић: *Све оно што ти нисам рекла*, режија Бода Марковић

1997.

Радослав Војводић: *Ти или ја*, режија Бода Марковић
Александар Саша Петровић: *Диоген*, режија Небојша Челиковић (улога: Диоген, пензионер)
Брана Димитријевић: *Балканска метода*, режија Бода Марковић (улога: Др Атанасије Пуља)

1998.

Зоран Јовановић: *Кад без даха верујеш*, режија Бода Марковић
Радован Бели Марковић: *Црни колач*, режија Бода Марковић (улога: Ујак)
Александра Милошевић: *Клупа*, режија Небојша Челиковић (улога: Господин)
Петар Бракус: *Псећа крв*, режија Зоран Рангелов
Милан Димовић: *Критичар*, адаптација Александар Пејовић, режија Божидар Ђуровић (улога: Милан Јованишевић)
Оливер Јанковић: *Голубићи*, режија Бода Марковић (улога: Жарко)
Марија Караклајић: *Камено доба за почетнике*, режија Предраг Штрбац (улога: Прозор)
Драган Станишић: *Ко се плаши Џека Керуака*, режија Бода Марковић (улога: Писац)
Рашко В. Јовановић: *Раде Марковић*, режија Рашко В. Јовановић

1999.

Зоран Шарић: *Тајанствени шапат*, режија Макс Ћелић (улога: Судија)

2000.

Тодор Јовановић: *Дневник на смрт осуђеног Пере Тодоровића*, режија Бода Марковић
Жерар Ле Ру, Маја Обрадовић Ле Ру: *Какао*, режија Бода Марковић
Миодраг Петровић: *Православни паша*, режија Миодраг Петровић (улога: Паша Беровић)

2001.

Велибор Берко Савић: *Суноврат*, адаптација Радмила Видак и Бода Марковић, режија Бода Марковић (улога: Павле Јуришић Штурм, генерал команд. III армије)
Слободан Ћурчић: *Звер из Дрвенглаве*, режија Ненад Пурић (улога: Карл фон Кунц)
Марина Миливојевић Мађарев: *Бекет – Анатомија одласка*, режија Ненад Тодоровић (улога: Џојс)
Ненад Милић: *Хамлетова туга преголема, оде Нора, а Годоа нема*, адаптација Владимир Б. Поповић, режија Ирена Ристић (улога: Господин Смит)
Милорад Павић: *Заувек и дан више (прва варијанта)*, адаптација Владимир Б. Поповић, режија Мелина Пота Кољевић (улога: Папа Елеазар, Глумац)
Милорад Павић: *Заувек и дан више (друга варијанта)*, адаптација Владимир Б. Поповић, режија Ивана Вујић (улога: Младић)
Др Александар Пејовић: *Ресавско злато – Универзитетска библиотека у Београду*, режија Мирослав Јокић (улога: Александар Белић)

Миодраг Петровић: *Видовита озбиљност Албера Камија*, режија Миодраг Петровић (улога: Љ. Жермен)
Никола I Петровић Његош: *Балканска царица*, адаптација и режија Божидар Ђуровић (улога: Иван бег Црнојевић)

2002.

Јаков Игњатовић: *Вечити младожења*, режија Влада Петрић, Љубомир Радичевић (улога: Чамче)
Марина Миливојевић Мађарев: *Вирџинија Вулф*, режија Марина Миливојевић Мађарев (улога: Бертранд Расел)
Миодраг Петровић: *Појединац у политичкој катастрофи – Хајзенберг*, режија Миодраг Петровић (улога: Макс Планк)
Ерик Емануел Шмит: *Сладострасник*, адаптација и режија Љиљана Тодоровић (улога: Дени Дидро)

2003.

Сања Домазет: *Фрида Кало*, адаптација и режија Ивана Вујић (улога: Бог)
Даша Дрндић: *Артур и Изабела*, режија Игор Пешић (улога: Артур)
Цезар Харасимович: *Десет спратова*, режија Игор Пешић (улога: Бестелесни глас, Казио, Свештеник)
Мирослав Јокић: *Годо у Београду*, режија Мирослав Јокић
Франц Кафка: *Пресуда*, превод Бранимир Живојиновић, драматизација Срђан Вучинић, режија Ђурђа Тешић (улога: Георгов отац, власник радње)
Милорад Поповић Шапчанин, Александар Обреновић: *Госпођица као сељанка*, режија Александар Обреновић (улога: Иван Петрович Берестов)
Новица Савић: *Гости*, режија Милан Јелић (улога: Незнанац)
Ненад Теофиловић: *Клопка*, режија Мелина Пота Кољевић (улога: Старији човек, криминалац)
Љубиша Виђановић: *У утроби брода „Тринидад“*, режија Златко Паковић (улога: Антонио Пигафета)

2004.

Наташа Дракулић: *Мехмед-паша Соколовић*, режија Мелина Пота Кољевић (улога: Сулејман Величанствени)
Иван Јовановић: *Primes inter paris*, режија Божидар Ђуровић
Борислав Пекић: *Чисти и нечисти*, режија Небојша Брадић (улога: Исмај)

2005.

Вишња Јаношевић: *Да ли сте већ чули да...*, адаптација и режија Ивана Вујић (улога: Марсел)
Александра Урошевић: *Лифт*, режија Александра Урошевић (улога: Г. Младеновић)

2006.

Радослав Раша Коминац: *Безумник*, адаптација и режија Ивана Вујић (улога: Безумник)

Александра Милошевић, Марко Мисирача

НАГРАДЕ

- Награда „Арена“ за улогу капетана Дренка у филму *Шолаја*, Филмски фестивал у Пули, 1955.
- Награда „Арена“ за улогу капетана Марка у филму *Туђа земља*, Филмски фестивал у Пули, 1957.
- Стеријина награда за улогу Николетине Бурсаћа у представи *Доживљаји Николетине Бурсаћа*, Стеријино позорје, 1958.
- Награда за улогу Мирка Облака у представи *Опасне воде*, Фестивал малих сцена у Сарајеву, 1962.
- Награда „Арена“ за улогу Илије Криваља у филму *Родопоље*, Филмски фестивал у Пули, 1963.
- Октобарска награда града Београда за улогу Илије Криваља у филму *Родопоље*, 1963.
- Награда „Златна роза“ за најбољу мушку улогу у филму *Крадљивац бресака*, Филмски фестивал у Варни, 1964.
- Награда за улогу Кахримана у филму *Рој*, Филмски сусрети у Нишу, 1966.
- Награда за улогу Одисеја у представи *И смрт долази на Лемно*, Фестивал малих и експерименталних сцена у Сарајеву, 1971.
- Награда „Бранко Гавела“ за изванредне домете у интерпретацији ликова из дела југословенске драматургије, Савез драмских аутора Југославије, 1971.
- Седмојулска награда за животно дело у области уметности Социјалистичке Републике Србије, 1981.
- Награда за улогу Салијерија у представи *Амадеус*, Удружење драмских уметника Србије, 1983.
- Награда за улогу Михајла Павловића у филму *Сабирни центар*, Филмски сусрети у Нишу, 1989.
- Награда „Славица“ за животно дело и изузетан допринос југословенском филму, Филмски сусрети у Нишу, 1989.
- Награда РТС-а за најуспелије глумачко остварење за улогу Доситеја Обрадовића у драми *Јастук гроба мог*, поводом обележавања 35-годишњице телевизијске драме, 1991.
- Плакета „Мата Милошевић“ Академско позориште, 1997.
- Повеља „Спомен на Миливоја“ за улогу у представи *Живот је сан*, Глумачке свечаности „Миливоје Живановић“ у Пожаревцу, 1997.
- Награда „Добричин прстен“ за животно дело, Савез драмских уметника Србије, 1998.
- Стеријина награда за улогу Пуковника 3. у представи *Пандорина кутија*, Стеријино позорје, 2002.
- Плакета „Витомир Богић“ за улогу Георгијевог оца у *Пресуди* као најуспелије радиофонско глумачко остварење у 2003. години, Радио Београд – Драмски програм, 2004.
- Повеља „Спомен на Миливоја“ за улогу Пере писара у представи *Госпођа министарка*, Глумачке свечаности „Миливоје Живановић“ у Пожаревцу, 2004.
- Статуа „Јоаким Вујић“ за уметничко достигнуће и изузетан допринос развоју позоришне уметности у Србији, Театар „Јоаким Вујић“, Крагујевац, 2005.

ГЛУМАЧКЕ КЛАСЕ РАДЕТА МАРКОВИЋА

АКАДЕМИЈА УМЕТНОСТИ НОВИ САД

ШКОЛСКА ГОДИНА 1982/1983.
Марта Ароксалаши
Наташа Бабић
Драган Вујић
Марина Гавриловић
Миодраг Гајић
Никола Ивошевић
Душан Јакишић
Биљана Ловре
Ирена Степић

ШКОЛСКА ГОДИНА 1986/1987.
Ненад Гвозденовић
Димитрије Илић
Раде Марковић
Владимир Милошевић
Ненад Перван
Јелица Петровић
Силвија Пинку
Татјана Родић
Жељко Сантрач
Олгица Станаревић

ШКОЛСКА ГОДИНА 1990/1991.
Милан Чучиловић
Звонко Гојковић
Сандра Илић
Мирослава Кмеђ
Ољa Лопушански
Слободан Нинковић
Мирко Пантелић
Љубиша Ристовић
Радмила Томовић

ШКОЛСКА ГОДИНА 1994/1995.
Душан Томић
Марко Живић
Иван Церовић
Милорад Капор
Сања Моравчић
Небојша Савић
Срђан Тимаров
Вук Тошковић
Милица Зарић
Дејан Шарковић
Наташа Рејчел Ћосовић

АКАДЕМИЈА „БРАЋА КАРИЋ“ Београд
Асистент Ненад Гвозденовић

ШКОЛСКА ГОДИНА 1997/2000.
Нермин Ахметовић
Светлана Плавић
Марија Јакшић
Миомира Драгићевић
Милош Ранковић
Милан Наков
Валентина Велков
Виолета Лазин
Ненад Милосављевић
Невена Куртовић
Рајко Јовичић

БИБЛИОГРАФИЈА И ЛИТЕРАТУРА

„Вече посвећено Радету Марковићу“. Театрон, 1999, бр. 108, 102–107.

Аранђеловић, И. „Посвећеност глуми до последњег дана“. *Политика*, 12. 9. 2010.

Бајић, Станислав. *Савременик*, 1955, бр. 12, 693.

Бандић, Милош И.: „Драма савремених комплекса“, У спектру критике. *Наш весник*, 16. 3. 1956.

Бунушевац, Радмила. „Ежен Лабиш: Сламни шешир“. *Политика*, 18. 10. 1951.

Глишић, Боривоје: „Шекспир Укрођена горопад“, Предраг Динуловић (1); Оливера Марковић, Раде Марковић, др. Милан Богдановић, Стојан Ћелић, 3. поглавље: Педесете године – златно доба београдске глуме, Жива уметност глуме. Театрон, 1987, август, бр. 56/57/58, 69–70.

Горан Марковић, „Вече посвећено Радету Марковићу“, Хроника Музеја. Театрон бр. 108, 106.

Д. Б., „Бледуњави секретар“. *Сусрет*, 18. 11. 1970.

Ђуришић, Бранка. „Волео бих да свој животни лет завршим на сцени“. *Недељни телеграф*, 12. 11. 2003.

Жарић, Мирко. „Чуда по Ковачевићу – гостовање Београдског драмског позоришта на сцени ПНП у Приштини“. *Јединство*, Приштина, јул 1984.

Јовановић, Арсеније. *Обнављање храма, Записи о настанку Битеф театра*, ЈП „Службени гласник“, Битеф театар, Београд: 2017.

Јовановић, Жарко. „Повратак Радета Марковића“. *Вечерње новости*, 21. 10. 1970.

Јовановић, Зоран Т., приређивач. *Раде Марковић*, монографија – зборник, поводом награде „Добричин прстен“. Савез драмских уметника Србије, Београд: 2001.

Клаић, Драган. „Јоакимов повратак“. НИН, 11. 11. 1979.

Клајн, Хуго. „*Фауст* у Атељеу 212“. *Борба*, 18. 11. 1956.

Крчмар, Весна: „Тајна глумачког трајања“, Театрологија. Театрон, 2021, јесен/зима, бр. 196/197, 77–91.

Крчмар, Весна; Јовановић, Зоран Т. *Раде Марковић – Последња деценија.* Позоришни музеј Војводине, Нови Сад: 2016.

Марковић, Горан. *Мале тајне*, Clio, Београд: 2015.

Марковић, Горан: *Раде Марковић (1921–2010)*, In memoriam. Театрон, 2010, јесен/зима, бр. 152/153, 158–159.

Марковић, Раде. „Сећање на *Годоа*“, Други разговор Ситуација. Скраћен, адаптиран и тематски сложен разговор вођен на Трећем програму Радио Београда, 1976. Театрон, 1978, март, бр. 12, 10–15.

Маша Јеремић, „Сањајмо опет“, *Политика*, 10. 11. 1994.

Меденица, Иван. „Јагошев универзум“, *Време*, 20. 2. 2003.

Мирковић, Милосав: „Три глумачка великана, Раде Марковић – Јоаким нашег времена“, Глумачки портрети. Театрон, 1995, септембар, бр. 92, 74–79.

Мисаиловић, Миленко. „Лабишев *Сламни шешир* на сцени Београдског драмског позоришта“. НИН, 14. 10. 1951.

Митић, Бранислав. *Раде Марковић – као Пикасов петао*. Академско позориште „Браћа Крсмановић“, Београд: 2010.

Мунитић, Ранко. *Раде Марковић – лепота одигравања властите судбине.* Филмски сусрети, Ниш: 1990.

П. А. „Стота *Мачка*“, Јубиларна представа Вилијамсовог дела. *Вечерње новости*, 14. 1. 1959.

Пашић, Феликс. „Невоље с Обломовим“. *Борба*, 13. 3. 1972.

Пашић, Феликс: „Раде Марковић – Нико се глуми не може научити“, *Сцена*, 1999, бр. 1–2, 10–13.

Поповић, Василије. „Други разговор: ‚Ситуација’“. Театрон, 1978, март, бр. 12, 11.

Путник, Радомир. *Драматуршки послови*, Чигоја штампа, Београд: 2005.

Радосављевић, Владан. „Муке са Вебстером“. *Политика експрес*, 20. 2. 1990.

Савић, Слободан. „Битанга и принцеза“. *Глас јавности*, 11. 11. 2006.

Сокић, Ружица. *Страст за летењем*, Лагуна, Београд: 2010.

Стаменковић, Владимир. „Смрт и њена сенка“. НИН, 2. 1. 1972.

Стаменковић, Владимир. „Трагична гротеска“. *Књижевне новине*, 23. 11. 1956.

Тодоровић, Мирко; Маринковић, Мирослав. *Наш златни траг*. Издавачка радионица Књижевног друштва „Развигор“, Београд: 2025.

Ћирилов, Јован. „О немоћи и генијалности“, *Политика*, 11. 3. 1981.

Финци, Ели. „Драмски фељтонизам”. *Политика*, 4. 1. 1965.

Финци, Ели. „Историјска мелодрама“, *Конак* Милоша Црњанског. *Политика*, 18. 10. 1959.

Цвејић, Владимир. *Откривање очигледног: невероватна, немогућа и чудесна судбина Академског позоришта 1922–2020*. Београд: 2020.

Цвејић, Владимир. *Повест о позоришним вернициима каквих више нема*. Фондација „Слободан Стојановић“, Лазаревац: 2023.

ЗАХВАЛНИЦА

Посебно хвала за стручну и пријатељску помоћ, за уступљене материјале и усмено и писано пренета лична сећања о животу и уметности Радета Марковића:

Породица Марковић
Весна Перић (Драмски програм Радио Београд)
Владимир Цвејић
Вукица Микача
Ђорђе Томић
Милан Церовић (Академско позориште)
Милисанда Марковић
Милица Зарић
Миодраг Томић
Светлана Савић (Документација Радио Београда)

У реализацији изложбе и каталога коришћена је грађа:

Академско позориште „Бранко Крсмановић“
Архив Југославије (фонд НА „Танјуг“)
Документација Радио Београда – фонотека и фототека (Драмски програм)
Државни аудиовизуелни архив Републике Србије Југословенска кинотека
Звездара театар
Југословенско драмско позориште – Уметничка архива Југословенског драмског позоришта
Музеј позоришне уметности Србије
Народно позориште у Београду
Приватна архива породице Марковић
Приватна архива породице Миливоја Миће Томића
Удружење драмских уметника Србије
Фото-архива позоришта Атеље 212

(Фото: А. Исаковић)

Издаје
МУЗЕЈ ПОЗОРИШНЕ УМЕТНОСТИ СРБИЈЕ
Господар Јевремова 19
11000 Београд
email: office @mpus.org.rs
www.mpus.org.rs

Главни и одговорни уредник
Весна Буројевић, директор

Аутор изложбе и каталога
мр Александра Милошевић, музејски саветник

Лектор и коректор
Александра Јакшић

Дизајн изложбе и каталога
Студио 2Т
Милан М. Милошевић

Технички сарадник
Гордана Степановић
Владимир Јовановић

Штампа
Birograf Comp d.o.o.
Београд

Тираж
300 примерака

Штампање завршено јуна 2026.

Реализацију изложбе и каталога омогућило
Министарство културе Републике Србије

Фотографија на корицама
Вукица Микача

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

792.071.2.028:929 Марковић Р. (083.824)

МИЛОШЕВИЋ, Александра, 1972-
Раде Марковић : глумачке интроспекције : изложба из циклуса "Добитници награде Добричин прстен" / [аутор изложбе и каталога Александра Милошевић]. - Београд : Музеј позоришне уметности Србије, 2026 (Београд : Birograf Comp). - 58 стр. : фотогр. ; 23 cm

Податак о аутору преузет из колофона. - Тираж 300. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Позоришне улоге: стр. 38-43. - Улоге у радио-драмама: стр. 44-51. - Награде: стр. 52. - Библиографија: стр. 54-55.

ISBN 978-86-80954-32-5

а) Марковић, Раде (1921-2010) - Изложбени каталози

COBISS.SR-ID 195348489

www.mpus.org.rs